

KRAPINSKI GRADOVI I PREDAJE O NJIMA.

Stara je predaja, da su se nekad više današnjega trgovišta Krapine na tri brijega kočila tri grada: Krapina, Psari i Šabac, u kojima su prebivala tri rođena brata Čeh, Leh i Meh, prije nego što su se iz Hrvatske razišli po svijetu, te osnovali tri velike države, naime češku, poljačku i rusku. Još godine 1745. piše slavista i dvorski savjetnik Ivan Kristofor Jordan u svome djelu »De originibus Slavicis« (Vindobonae, Tom. II. Pars III. Apparatus Geographicus, pag. 107—108), kako je navlastice iz Beča preko Varaždina doputovao u Krapinu, da te gradove razgleda, pa ih onda opisuje ovako:

»Ex latere dextro Drawi planities magna et fertilis est circa Warasdinum, quae dein in semicirculo montium a situ Ludbrieg (Ludbreg) orienti, arcis Iwanitza (Ivanec) occidenti, et usque ad Winitza (Vinica) septentrioni obversorum circumdatur. Montes Winitzae per totum tractum viniferi sunt, et inde nomen habent. Versus occidentem in tractu montium depressiorum Winitzensibus contiguorum acceditur Lipoglava. A Lipoglava sequuntur montana praealta, vallibus aliquot longis, angustis . . . His montanis superatis Krapina oppidum se offert ad fluvium eiusdem nominis, croatice vulgariter Krapeschitza dictum.«

»Krapina haec quondam sedes fuit Czechii et Lechi fratrum . . . Bohemis et Polonis historicis nomine primitivo Krupa vocatur, et derivativum Krapina arci tribuitur. Arx Krapina adhuc hodie in aedificiis anno 1610. a comite Joanne Keglevich restauratis exstat, in media rupe montis excelsioris ad orientem fluvii cubans.«

»Ab occidente fluvii plane e regione praedictae arcis mons alter humilior, sed versus orientem praeruptus, atque etiam versus alias plagas a reliquis montanis seiunctus, modo a capella inaedificata mons s. Josephi nuncupatus, iacet, in latere septentrionali fontem aquae limpidissimae emittens, — rudibus aedificiorum antiquorum durissimi caementi et vestigiis fossati non praeruptae parti praetensi insignis. Sub hoc monte meridiem versus, in eodem latere fluvii, tertius mons vastioris circuitus, Schabatz dictus, sequitur, in quo autem signa rudum vix apparent, et terra nunc obducta sunt. Traditio perpetua accolarum fert, his tribus (montibus) tres reges fratres, quos et Czechum, Lechum et Russum nominant, quondam separatis castellis insedissee, sed rixa inter illos ob sororem oborta in alias terras a se invicem recessisse.«

»Bohemi et Poloni scriptores arcem Krapinam Lecho vindicant, Czechii autem Psari nominant, et ad fluvium aequae Krupam collocant. Psari igitur hoc monti s. Josephi convenit, alii duo enim compellationem vetustam Krapina et Schabatz servant, et praeter hos montes ad fluvium Krapina alius, qui fluente

immineret, et arcis idoneus esset, non datur. Reperitur quidem distantia septem horarum itineris abhinc, et latere sinistro viae postariae, e Krapina per Stubitzam versus Zagrabiam pergentis, vicus nomine affinis *Psariowo*, sed nec est ad Krupam, nec alium quendam fluvium, nec montem aut situm arcis monstrat; unde de his edoctus accedere hunc locum praetermisi; excurri tamen in vallem ulteriorem Krapinae in distantiae semitertiae horae ad arcem Mirkowitz, comitatus zagoriensis compagem quasi ex specula perlustraturus; cuius arcis tunc (cum) iter facerem, possessor nunc defunctus *d(ominus) Ignatius Bedekovich de Komor, s(acrae) r(egiae) m(aiestatis)* quondam vice-colonellus, vir varia, eaque haud vulgari, et praepriis historica eruditione, ut nobilitate croatica conspicuus, multa me humanitate suscepit, atque notitiis ad propositum meum facientibus, quod gratitudinis ergo recolo, apprime instruxit. A Krapina retroflexi iter meum versus Petovium.◀

Svakako poslije Jordana opisao je trgovište Krapinu i gradove nad njom neki Franjevac. Kako je franjevački samostan u Krapini osnovan tek god. 1641, a rečeni opis nepoznatoga nam Franjevca spominje događaje iz god. 1779., nema sumnje, da taj opis potječe iz posljednje četvrti XVIII. stoljeća. Opisu je naslov: »Brevis descriptio antiquissimi et famosi loci Krapina«, a čuva se u sveučilištnoj knjižnici u Zagrebu. I taj opis anonimnoga Franjevca spominje tri grada više trgovišta. Za prvi grad Krapinu piše: »In ipsa arce Krapina meridiem versus *capella* ex lapide quadro in honorem sanctissimae Trinitatis aedificata, et prout ex insigni in lapide exciso colligi potest, a Mathia rege Hungariae aut Joanne Corvino exstructa (fuerat enim insigne simile insigni Lepoglavae, portae monasterii appenso) miraeque pictura ac structura interni exornata, cuius tamen hodie unicus solum paries conspicitur: siquidem comes Julius Keglevich pro sua domo aedificanda quadros illos lapides capellae destructae applicuit. Celarium porro mirae altitudinis et longitudinis in solidissima petra excavatum, uti et cisterna satis magna adhuc exstant.« Spominjući ostale gradove piše: »Secunda vero (arx) cis fluvium e regione arcis Krapinae olim vocabatur *arx Psary*, modo *Urböcz*; tertia demum vocabatur *Sabecz*, quod nomen usque hodie retinet mons ille, in quo collocata erat arx . . . Secundae arcis olim *Psary*, nunc *Verböcz* dictae, nonnisi rudera et vallata cernuntur. Tertiae tandem dictae *Sabecz* nec rudera amplius visuntur, quandoquidem hanc Petrus comes Keglevich funditus everti curavit anno 1537. propter receptaculum latronum.«

Neimenovanoga Franjevca i njegove podatke upotrebio je mladi *Ljudevit Gaj*, kad je kao dak drugoga razreda humaniora izdao svoju njemačkim jezikom sastavljenu knjižicu: »Die Schlösser bei Krapina« (Karlstadt 1826). On piše o rečenim trima gradovima ovako:

»Obwohl Krapina jetzt an und für sich klein und unbedeutend ist, so sind doch jene drei, das Städtchen gegen Norden. Süden und Westen begränzenden, auf steilen Berghöhen gelegenen Schlösser von höchster historischer Merkwürdigkeit . . . .«

»Krapina, das grösste dieser Schlösser, mag einst ein unüberwindliches Riesenwerk gewesen sein. Die massiven zum Theil ganz abgebrochenen Gebäude liegen, mit Epheu umschlungen längs des dunklen Felsenrandes umher. Denk-

würdig ist in diesem Schlosse der, in den harten Felsen mühsam ausgehauene sehr grosse Keller, welcher noch jetzt bei jedem Fremden gewiss eine nicht geringe Bewunderung erregt. Es bestand auch in diesem Schlosse südlich eine Kapelle, zu Ehren der heiligen Dreifaltigkeit von merkwürdiger Bauart aus Quadersteinen, geziert mit besonderen Gemälden. Diese, wie man aus der über den Eingang einst befindlichen Aufschrift schliessen könnte, wurde von Johann Corvinus erbaut.«

»Die Aussicht vom Gipfel dieser Burg bietet einen unbeschreiblich schönen Anblick dar. Rechts im Thale sieht man die Strasse, welche nach der von hier vier Stunden entfernten steierischen Provinzialstadt Pettau, als auch in einer anderen Wendung nach dem berühmten Gesundheits-Brunnen von Rohitsch führt; links öffnet sich das Thal, durch welches sich der Fluss Krapina (Krapinica, Krapešćica) zwischen Wiesen und Aeckern einer Schlange gleich in verschiedenen Krümmungen windet. Die Strasse nach Agram führet durch das Märktchen Heil. Kreuz, welches von hier aus ein sehr freundliches Ansehen hat. Ueber den ziemlich hohen Berg Te(r)shki Verh, auf dem die prachtvolle Kirche Maria Jerusalem (ein besonderer Wallfahrtsort) prangt, schlängelt sich die Strasse nach Warasdin, an welcher, eine Stunde von Krapina entfernt, das k. k. Schwefelsbergwerk Radoboj liegt. Man übersieht ferner einen Theil der Landschaft Zagoriens, die einen anmuthigen Wechsel von Berg und Thal zeigt . . . . Doch auffallend werden jedem Bewunderer dieser romantischen Gegend die noch wenigen Ueberreste des nächst gegenüber liegenden Schlosses Psary oder Urböcz, und der auf diesen felsigen Hügel bestehende Wall sein; man kann auch nicht den südlich das Städtchen begrenzenden Berg Schabacz übersehen, ohne sich des einst dort bestehenden Schlosses gleichen Namens zu erinnern, welches Graf Peter Keglevich 1537, da es ein Zufluchtsort für Räuber und Schnapphähne der damaligen Zeit geworden, gänzlich zerstören liess.«

Prema ovomu, što nam Jordan, nepoznati Franjevac i Ljudevit Gaj po predaji pričaju, vrijedno je ogledati, da li su zaista tri spomenuta grada opstojala, i ako su opstojala, šta se znade o njima?

I. Grad Krapina.¹

Prve vijesti o Krapini potječu iz posljednje desetine 12. stoljeća i prve četvrti 13. stoljeća. Evo ih:

G. 1193. Calanus, pečujski biskup i »totius Dalmatie atque Chroatie gubernator« zapovijeda, da se zagrebačkomu biskupu Dominiku i njegovim nasljednicima daje crkvena desetina »de omnibus victualiis, que vulgo cazun nuncupantur, et de omnibus eorum pertinentiis, tam in bobus quam ovibus, cum agnis et gallinis et panibus et aliis si qua sunt, que ex diversis locis scilicet: Krapina, Okich

¹ O gradu Krapini pisali su dosada: Kukuljević Ivan, Neke gradine i gradovi u Hrvatskoj, Zagreb 1869, str. 81—91; Ortner Stjepan dr.,

Povjest grada i trgovišta Krapine, Zagreb 1899; Laszowski Em pl, Hrvatske povjestne gradevine I. Zagreb 1902. str. 207—218.

et Pogoria ad ducatus cellaria congregantur . . . , quemadmodum per totum episcopatum suum de aliis ducatus redditibus decimas habet . . . .¹

— G. 1222. Kralj Bela i podjedno slavonski herceg (dux totius Sclavonie) dariva zagrebačkom biskupu Stjepanu »*terram Pzer, de castro zagrabiensi exceptam*«, koja međaši s potokom Bistricom (Biztricha), Brezovicom (aqua Brezovica), mjestom Predoljem (locus, qui vocatur Predolia), zemljom Zelinom (terre Zeline) i zemljom blizu Svetoga Ivana (de terra prope sanctum Johannem). Kralj i herceg Bela izdao je tu svoju darovnicu pred ovim svojim nazočnim službenicima: »*Jula palatino et budruguiensi comite, Petro de Crapuna, Scremerio de Zala, Cosma de Wolcou comitibus . . . .*«² Spomenuta »*terra Pser*« nije drugo, nego današnje Psarjevo (gornje i donje) u kotaru i župi Sveti Ivan Zelina.³

— G. 1225. lipnja 2. Rečene godine i dana boravi kralj Bela (dosadanji herceg) »*in loco Crapine*«, gdje su uza nj spljetski nadbiskup Guncellus i krbavski biskup Martin. Ovi izdaju u nazočnosti kraljevoj »*in capella domini regis*« ispravu, kojom obznanjuju, da je knez Domald pomutnjom neku zemlju Mogos darovao templarima u Toplicama ili Topuskom.⁴

Iz ovih podataka razabiremo najprije, da je Krapina g. 1193—1225. bila naprosto »*locus*« ili mjesto, a nipošto grad ili »*castrum*«. Da je bila »*castrum*«, jamačno bi se to u ispravi posebice označilo. Nadalje doznajemo, da je Krapina, tada još neutvrđena, pripadala slavonskomu hercegu, koji je u tom mjestu imao svoju »*capellam*«. Napokon se iz isprave od g. 1193. može nagađati, da je herceg slavonski u Krapini imao i neki »*cellarium*«, u koji su se spremale prirodine, koje je on u ime daće u svojoj hercegovini dobivao. No svakako je Krapina bila već tada veće mjesto, jer je imala i posebnoga župana ili kneza Petra, koji je u ime hercegovino upravljao. Gdje je taj župan stolovao, ne može se razabrati. Moguće, da je prije 1193. u samoj Krapini ili blizu nje stajao grad, pa da je s nepoznatih nam razloga opustio ili stajao u razvalinama. G. 1193—1225. jamačno nije ga bilo, jer bi se to svakako spomenulo.

Poslije g. 1225. ne spominje se kroz sto godina i više niti »*locus*« Krapina, a niti kakav »*comes de Crapuna*«. Mjesto toga nalazimo tijekom 13. stoljeća mnogo puta napomenut »*castrum Zagoriae*« i uza nj »*comes de Zagoria*«. No gdje je stajao taj »*castrum de Zagoria*«? Da li je to bio baš grad Krapina, kako mnogi nagađaju, ili koji drugi grad na južnom podanku Ivančice, kao primjerice Lobor, Oštrc, Belec ili Melengrad? Pitanje, gdje je stajao

¹ Tkalčić I., Monumenta historica episcopatus Zagrabiensis saec. XII. et XIII. Zagrabiae 1873., str. 5—6.

² Smičiklas T., Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae, III, str 219—220. Smičiklasov zbornik označivat će odsad naprosto kriticom = Smič.

³ »*Terra Pzer*« (današnje gornje i donje Psarjevo) spominje se kroz sva dalja stoljeća G.

1270. zovu ju u jednoj povelji »*terra Pzerych vocata*«, njom protječe »*fluvius Pzerych*«. U 14 i 15. stoljeću plemići, živeći na toj zemlji, imadu pomadžareni pridjevak »*de Pezerio*«. Onaj dio zemlje Psarjeva, koji je pripadao zagrebačkomu biskupu, prozvan bi Biškupec (Byskwpcz).

⁴ Smič. III str. 244.

»castrum Zagoriae« ili »castrum de Zagoria«, ostaje za sada neriješeno; samo to je izvjestno, da to ne mora biti baš Krapina.

Nakon tatarske provale (1242.) spominje se kao zagorski župan ili knez kroz dvadeset i pet godina neki Farkaš ili Vuk (1242—1267).¹ Farkaš ili Vuk bio je sin nekoga Tome, koji je po svoj prilici bio župan ili bar veleposjednik u Zagorju, jer imade pridjevak »de Zagoria«. Sam Farkaš bio je vjeran službenik kralja Bele IV. (III.), te mu je službe činio naročito za vrijeme tatarske provale. Namah nakon te provale nalazimo Farkaša kao župana ili kneza zagorskoga. Još iste godine 1242. nazočan je zagorski župan Farkaš, kad pred hercegom i

¹ O županu Farkašu ili Vuku evo dosad poznatih podataka:

- 1242. Dionisius dux et banus tocius Sclauonie javlja, da su Jaco et tota generacio Bratila et Jaco za 20 maraka prodali terram suam hereditariam Abraam comiti de Moroucha et Nicolao fratri eiusdem. Nazočni su uz ine »comitibus Farcasio de Zagoria et Petk de Kamarcha« Uveli su pak kupce u posjed uz ine i ljudi »cruciferorum de sancto Martino et de sancto Georgio.« Mede prodane zemlje: aqua Lona ob oriente, generatio Pozdemer, rivus Moroucha, generacio Cycemir, castrenses, terra Abraam comitis, generacio Jaco, filii Marin, aqua Bediniče, Lona aqua. (Smič. IV. 170—171.)
- 1247. maii 7. Bela rex notificat, »quod cum Farcasius filius Thome de Zagoria multiplicia servicia, maxime tempore Tartarorum impendisset«, concedit ei »ut castrum, quod in terra sua edificare inceperat, edificet ipsum, et tam ipse quam sui successores possint in perpetuum possidere. (Smič. IV. 316—317).
- 1258. Stephanus banus tocius Sclauonie et capitaneus Stirie, cum pervenisset ad Zagoriam, preceptu regis Belae terras castri a tempore Colomani regis abalienatas iudicat. Jobagiones castri de Zagoria proposuerunt: quod particula terre ad dua aratra, ex terra sancti Georgii, quam Vratizlaus et Noreta, filii Jaco, tunc possidebant, fuisset castri, et eam prefati filii Jaco violenter occupassent. Sed Vratizlo et Noreta responderunt, terram ipsam esse eorum hereditariam ab avunculis et atavis, propterea banus dedit eam reambulare. Reambulata tam terra sancti Georgii, quam terra Szelniza. Metae terrae sancti Georgii: Cremena goriza, comes Michael, cruciferi de s. Joanne, Zotischa, iobagio castri

Wichina, iobagio castri Mortun (Martinus) rivulus Blatna, Nicolaus filius Gregorii pugilis, sicca Botina, Cochina, magna Botina, iobagio Benedictus filius Buculo, locus Pogana Gostun, filii Martini, nomen monticuli Pechta, mons Bilch, alter mons Scynch versus partes comitis Farcasii, lapis Pecha (ubi ad occidentem est commetaneus comes Farcasius), de Pech ad meridiem ad Oztruz, altus Birch, Honos, campus Vila, locus Calch (ubi adiungitur meta comitis Farcasii), magnus Honos, Cremena gorica (Smič. V. 111)

- 1261. Rolandus banus terram Blagusa iobagioni castri Zagrabiensis Martino adiudicat pluribus regni nobilibus publico iudicio assidentibus ... Farcasio de Zagoria« (Smič. V. 205—206).
- 1265. Coram rege Bela Rolandus banus tocius Sclauonie Farcasio comiti et Gregorio filio eiusdem de Zagaria totam terram suam in Zagaria Vyvduor uocatam, ipsi a rege Bela consensu Bele ducis concessam, que primo fuit Gregorii filii Abramus, assignat, et a prefatis comitibus eorum porciones hereditarias in terris Sirnonicha et Stopnicha in concambium accipit. (Smič. V. 347—348).
- 1267. aprilis 11. Zagrabiæ Banus Rolandus tocius Sclauonie »de consilio assessorum nostrorum nobilium regni, scilicet comitis Farcasii de Zagoria et aliorum ..« literas comitis Inus Zagrabiensis super terra Conchan confirmat (Smič. V. 428).
- 1271. iulii 3. In castris apud Posonium. Ottocarus rex in instrumento pacis cum rege Stephano V., »castra Farcasii de Zagoria«, quae Henricus (de Güssing) transfugiens ad illum tradiderat, bona sua voluntate cedit. (Kukuljević Regesta XIII. saeculi, 310).

banom Dionizijem bratstva Bratila i Jako prodavaju Abrahamu, županu od Moravča, neku svoju zemlju između srednje Lonje, Moravečkoga potoka i potoka Bedenice Abrahama imali su u posjed kupljene zemlje uvesti uz ine također i ljudi križarskih vitezova Ivanovaca, koji su tada držali jedan dio zemalja oko gore Ivančice, koja je baš po posjedima toga viteškoga reda dobila svoje ime. Spominju se izrijeком »ljudi križara (Ivanovaca) od sv. Martina i sv. Jurja, a to su današnja sela Martinščina (s kapelom sv. Martina) kod Oštrca i Lobora i Juranščina (s kapelom sv. Jurja) kod Belca. Da li su tada već opstojali gradovi Lobor i Belec, koji danas leže u razvalinama, nije izvjesno; Lobor spominje se tek g. 1259 kao utvrđeni grad ili »castrum«.

Namah iza g. 1242. nastala su za župu Zagorje burna vremena, te je župana Farkaša zapala velika zadaća. Planuo je naime rat između kralja Bele i austrijskoga hercega Fridrika II. Ratobornoga, koji je uz ino držao i vojvodinu Štajersku, koja je međašila sa župom ili knežijom Zagorjem. Kad je 15. lipnja 1246. herceg Fridrik poginuo u boju kod Bečkoga Novoga mjesta, te je s njim izumrla porodica Babenberga, otimao se je i kralj Bela za baštinu, a naročito za Austriju i Štajersku. U to vrijeme, dne 7. svibnja 1247., izdao je kralj Farkašu, sinu Tominu od Zagorja, povelju, kojom mu je s obzirom na njegove zasluge, naročito u doba tatarske provale, dozvolio, »da grad (castrum), što ga je na svojoj zemlji podizati počeo, dogradi, pa da ga i on i njegovi nasljednici za sve vijeke posjeduju.«

U povelji se žalibog ne spominju nikakvi podaci, po kojima bi mogli naslutiti, da li se ta kraljeva dozvola za podizanje utvrđenoga grada tiče Krapine ili kojega drugoga mjesta. Lobora se ne tiče, jer nije bio u vlasti župana Farkaša; ali nije nemoguće, da se dozvola proteže na Oštrc ili Belec. Po jednoj ispravi od g. 1258. doznajemo naime, da je Farkaš imao posjeda kod »zemlje sv. Jurja« ili kod Juranščine, pače doznajemo, da je taj njegov posjed međašio s brdima kod Belca (mons Bilch) i Oštrca (ad Oztruz). No on je držao i drugih posjeda u području župe Zagorja. Tako doznajemo iz jedne isprave od g. 1265., da je imao svoje baštinske dijelove u zemljama »Sirnonicha et Stopnicha«, koje je rečene godine ustupio banu čitave Slavonije Rolandu, a taj je u zamjenu dao njemu i sinu mu Gregoriju svu svoju zemlju u Zagorju, po imenu Novi dvori (Uyvduor).

Kao odlučni privrženik kralja Bele i slavenskoga bana Rolanda spominje se župan Farkaš još g. 1267. Dne 11. travnja rečene godine boravi on u Zagrebu, te pribiva kao prisjednik (assessor) banskomu sudu, koji drži ban Roland. Ali još iste godine 1267. postao je slavenskim banom siloviti Henrik II. od porodice Gisingovaca. S njegovim nastupom nestaje župana Farkaša u Zagorju; njegove gradove i posjedovanja ugrabio je nesumnjivo ban Henrik Gisingovac sa svojim sinovima.

Prvih godina županovanja Farkaša, sina Tomina, spominje se u Zagorju još neki župan ili knez Pučunja i sin mu Čeh. Pučunja (Puchuna)¹ bio je sin

¹ O županu Pučunji i sinu mu Čehu evo dosad poznatih podataka:

— 1239. Opoy banus tocius Sclavonie

notificat: quod Puchuna comes in nostram constitutus presenciam placitavit cum Salomone pugile de Zagoria super una terra que

nekoga Urbana, te je imao brata Tenu ili Tomu. Držao je prostrana posjedovanja, kao Lobor i Veliku u Zagorju, pa Klenovnik i Zlogonje u

dicitur Caput Welicha subtus portam asserens, ut illam terram que erat sibi patrimonialis, eo tempore quando nos ipsum Puchunam precepto regis supera(ui)mus, dictus Salomon violenter occupasset, Salomon uero ipsam terram de Thena (?Thoma?) fratre eiusdem Puchune emticio et iusto foro comparatam confessus fuit . . . Nos autem prefato Salomoni cum duobus testibus super ea terra sacramentum prestare iudicauimus, qui iuxta nostram sententiam cum preceptore sancti Johannis et alio Johanne filio Rodus et tercius ipse personaliter in ecclesia sancti Johannis apud cruciferos in Bynna (Bygna, Bigna, Budna, Bedna = Bednja, možda kod staroga grada Bele ili potonjega kaštela Ivanca) coram Lodomerio nobili uiro de Worosd, quem ex petitione super ea causa in pristaldum dederamus, prestitit iuramentum, Puchuna ibi existente; et sic terra superius nominata Salomoni et suis heredibus remansit. Smič. IV. 97-98.

— 1244. octobris 11. Bela rex Michaeli comiti de Vorosd, fratri Buzad comitis, qui, cum rex partes maritimas adiisset, confinia regni circa Vorosd et Petoviam in tanto turbacionis tempore contra malefactores plurimos illesa valido brachio conseruavit, possessiones Puchune de Sclauonia, videlicet Lobur et Velica, Clenonik ac Zlogonam (Zlogonje) cum omnibus attinenciis confert . . . quidam de Puchuna tot et tanta in regno nostro . . . mala perpetravit . . . et specialiter sanguine magistri Ochuz filii Ochuz bani, quem inter alios crudeliter intertecit. Smič. IV. 245-247.

— 1248. octobris 26. Bela rex consideratis prohibitatis operibus magistri Andronici filii Andree de genere Kadarkaluz, quasdam terras castri de Zegueria, POCOY uidelicet et Pruzlou, prope confinium regni existentes pro terra descensuali, ut idem in custodia confinii regni vigilem et prouidam habeat diligenciam, confert et assignat. Metae: terra castri de Cubul, filius Jordani, terra Crisanic castrensis, rivus Vrbuna, fluvius Seuniche, terra Marethay, fluvius Seunica, terra Gure filii O(chuz), terra Segura, iterum fluvius Vrbuna, meta cum Salamone. Smič. IV. 370-372.

— 1256. Cheh, gener Martini (Mortonus filii Chenke) tenet terram iuxta fluvium Soplouiche in comitatu Symigiensi. Smič. V. 30, 32, 33, 38.

— 1259. Maria regina notificat, quod cum possessionem Pucyna filii Vrbana Lobor uocatam cum castro in eadem constituto comiti Michaeli fratri Buzad Bela rex contulisset, postmodum Chech filius eiusdem Pucyna ad nostram accedens presenciam dictam possessionem Lobor et castrum a patre suo ablatum restitui postulabat. Verum quia donacio comiti Michaeli non fuit reuocata, regina predicto Cheh, qui eidem in regno et extra regnum in legacionibus seruicia exhibuit (et Elisabetham relictam Demetrii, familiarem sociam uxori domini Johannis cognati reginae in consortem sumpsit), in concambium possessionis et castri Lobor terram Dobouch in comitatu de Posega confert. (Smič. V. 148-150).

— 1263. Cheh tenet terram regine in comitatu Posega. Smič. V. 282-283.

— 1269. januarii 17. Coram capitulo Zagrabiansi Cheh comes filius Puchuna comitis ab una parte, et ab altera Stephanus et Puchin (Puclin) filii Mortun (Martin), iobagiones castri de Worosd litem super terram apud sanctum Georgium tractant. Cheh comes asseruit, quod habuerit materiam questionis contra dictos filios Martini super terra ipsorum apud sanctum Georgium, sed renunciavit omni liti relinquens terram dictis iobagionibus Smič. V. 487, 521.

— 1275. Elisabetha regina comiti Benedicto, filio comitis Iwancha, donat in comitatu de Posaga terram Vrbna iuxta fluvios Churnuch et Vrbua, quae commetatur terrae comitis Chech. Kukuljević, Regesta saeculi XIII. 345.

— 1280. maii 22. Ladislaus rex notificat, quod terram Dobouch in Posaga existentem, a Cheh filio Pucina sine haerede decedente ad regias manus deuolutam, quam regina Maria eidem Cheh in concambium possessionis Lobor et castri in eodem constituti contulerat. Nicolao filio magistri Dominici filii Petri de genere Chak contulerit. Kukuljević, Reg. saec. XIII. 374.

Maceljskoj gori na međi Štajera. Kako spomenici pričaju, bio je Pučunja siledžija i razbijač nad sve ino. Tako je baš okrutno ubio Ochuza, sina istoimenoga bana. Bilo je to oko g. 1238. ili nešto prije. Radi tolikoga zuluma kralj je Bela naložio banu čitave Slavonije Opoju, da zločinca progoni. G. 1239. župan Pučunja opet je kao pomilovan, pa dolazi pred bana Opoja tužiti nekoga vojnika (pugilis = Faustkämpfer) Salomona iz Zagorja, iznoseći, da mu je rečeni Salomon u ono vrijeme, kad ga je ban progonio, ugrabio njegovu zemlju na »izvoru Velike ispod dveri« (Caput Welicha subtus portam), jamačno oko današnje Veternice i Očure, kuda i danas vodi put s južnoga podanka Ivančice na sjeverni, i gdje su tada mogle stajati nekakve dveri ili »porta«¹. Međutim Salomon umije s pomoću svjedoka i prisega dokazati, da je on rečenu zemlju poštenim načinom stekao, da ju je naime kupio od Tene ili Tome, brata Pučunjina, u ono doba, kad je ban Opoj Pučunju progonio. Kralj Bela bijaše doduše Pučunju pomilovao, ali mu nije više htio vratiti njegovih posjedovanja, kojih ga bijaše radi njegova zuluma lišio. Pače II. listopada 1244. kralj je Bela sva nekadanja posjedovanja njegova, kao Lobor, Veliku, Klenovnik i Zlogonje darovao svojemu vjernomu službeniku, varaždinskomu županu Mihajlu, bratu Buzadovu, koji ih je malo zatim i preuzeo, te po svoj prilici u Loboru grad (castrum) podigao, koji je g. 1259. već stajao.

Pučunja ostavio je za sobom sina, koji se je zvao Čeh (Chech, Cheh). Taj je nastojao, da opet zadobije očinske gradove u Zagorju. Stupio je u službu kraljice Marije, žene kralja Bele IV., te je za nju više puta kao poklisar polazio i u tuđinu. K tomu se je i oženio Elizabetom, kćerju nekoga Martina Chenkova sina, a udovicom Demetrija. Ta je Elizabeta bila drugarica ženi kraljičinog rođaka Ivana, te je tako s pomoću kraljice Marije pregnula, da svome mužu pribavi njegovu očevinu u Zagorju. I zaista je kraljica Marija u tom pogledu posredovala. Ali darovnica kralja Bele IV., kojom bijaše varaždinskomu županu Mihajlu poklonio Lobor, Veliku, Klenovnik i Zlogonje, nije se mogla opozvati, pa tako je napokon kraljica Marija kao gospodarica Požege i županije požeške rečenomu Čehu za njegove usluge, a u zamjenu za izgubljeni grad i posjed u Loboru darovala posjed Dubovec (terram Dobouch) u požeškoj županiji. G. 1259. ostavio je zagorski vlastelin, knez ili župan Čeh svoju djedovinu u Zagorju, pa se je preselio u požešku županiju. Tu je i ostao sve do smrti svoje. Još g. 1269. odriče se knez ili župan Čeh pred zagrebačkim kaptolom svake dalje parbe s nekim službenicima grada Varaždina radi neke zemlje kod »sv. Jurja« ili Juranščine kod Belca u Zagorju. G. 1275. spominje se

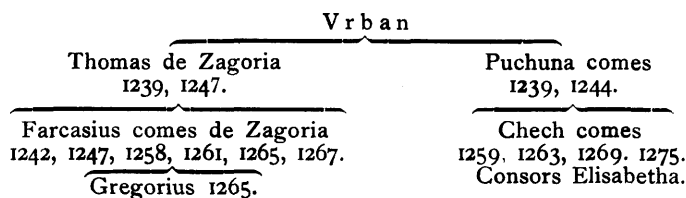
¹ Sravni moj članak: »Indagines« i »portae« u Hrvatskoj i Slavoniji, u Vjesniku hrv. arheol. društva VII, str. 7. Tu se veli: »Po opisu međaša te zemlje (Caput Welicha subtus portam) doznajemo, da se je sterala na južnom obronku Ivančice, u okolišu gradova Lobora i Belca. Loboru na zapadu teče smjekom sjevero-južnim potok Velika, koja izvire u gori Očuri (Hochwra, Hwchwra) na Ivančici. Ako dobro razumijemo rečeno mjesto,

te prevedemo »caput Welicha subtus portam« na hrvatski »izvor Velike izpod dveri«, tražiti nam je pomenute dveri između gore Očure i gore Veternice u gorskom sedlu, kojim vodi cesta iz Zagorja u dolinu Bednje (Lepoglavu). To je veterničko sedlo od davnine znamenit prelaz preko gore Ivančice, te nije nemoguće, da su ta prirodna vrata bila nekad utvrđena i stražom zaštićena«.

knez Čeh još kao živ; no poslije toga morao je naskoro umrijeti, ne ostavivši za sobom potomaka (sine herede decedente). Dne 22. svibnja 1280. poklanja kralj Ladislav IV. Kumanac njegov nekadanji posjed Dubovec u požeškoj županiji svojemu vjernomu Nikoli, sinu Dominikovu od plemena Čak.

Nije nemoguće, da je Pučunjin brat Tena ili pravije Toma, koji se g. 1239. spominje, onaj isti Toma, koji se 1247. navodi kao otac župana Farkaša. Ako to stoji, moglo bi se sastaviti ovo rodoslovlje zagorskih župana u XIII. stoljeću:

Već bi spomenuto, da je g. 1267. ili nešto poslije ugrabio posjedovanja župana ili kneza Farkaša u Zagorju siloviti ban Henrik II. Gisinggovac (Németujvarac). Kad je zatim kralja Belu IV. (III.) naslijedio sin Stjepan VI. (1270.), ban je Henrik II. Gisingovac sa svojim sinom Ivanom ostavio Slavoniju i Ugarsku, te je pobjegao k češkomu kralju Otokaru II., koji je tada držao i Štajersku Ban je Henrik tom prigodom predao češkomu kralju sve svoje gradove i imanja, što ih je uz među štajersku držao tako u Ugarskoj (u željeznoj županiji) kao i u Slavoniji, a naročito nekadanje gradove i posjedovanja župana ili kneza Farkaša u Zagorju. Rat, što je nakon toga planuo između Stjepana VI. i Otokara II., završen bi mirom u Požunu 3. srpnja 1271. Tom je prigodom Otokar II. vratio dobre volje kralju Stjepanu »castra Farcasii de Zaguria«, koji mu bijaše prebjeg Henrik II. Gisingovac izručio.

Međutim nalazimo Gisingovce i poslije kao gospodare u Zagorju. Za velikih smutnja u doba Ladislava IV. Kumanca i Andrije III. (1272—1301) obladali su sinovi bana Henrika II. Gisingovca, po imenu Ivan, Nikola i Henrik III. gotovo čitavom Slavonijom, pa tako i Zagorjem. Jedini su im moćni protivnici knezovi Babonići u krajevima na jugu Save pak do Gvozda i Une. Uz Baboniće stajali su još krčko-modruški knezovi Ivan i Dujam (Frankapani), zatim neki knez Gardun. koji je u ono doba držao župu Hrašćinu (comitatum Hraschina) u današnjem Zagorju.¹ Godine 1280. dne 30. listopada utanačen bi pod gradom Ozljem mir između Gisingovaca i Babonića. Tom prigodom zajamčiše Gisin-

¹ Župa Hrašćina spominje se prvi put 1258. kao comitatus (de) Hrosna; na zapadu medaši sa župom Zagorskom (de Zagoria), a na jugu sa župom Moravečkom (comitatus de Morocha). Tkalčić Monum. histor. episc. Zagrab., I. str. 117—120. Župi Hrašćini pripadao je valjda grad Greben, koji se spo-

minje prvi put 1209. i kojemu je tada bio gospodar Gardun, otac kneza Garduna (Smič. III. str. 90.) O knezu Gardunu vidi još Tkalčić, Mon. hist. episc. Zagrab. I. str. 125, 227, 243; Codex patrius VIII., str. 295, 296 i 306. Ime Hrašćina piše se i u pomadžarenom obliku Harisnichia.

govci i knezu Gardunu posjed sela Čehi, koje je dobio kraljevskom darovnicom, kao i župu Hrašćinu, koja je međašila s tadanjom župom Zagorjem.¹

Iza krunisanja kralja Karla Roberta Anžuvina 15. lipnja 1309. stala je moć Gisingovaca padati; Henrik III. Gisingovac prestao je iste godine banovati u Slavoniji. Mjesto Gisingovaca dolaze do prevlasti Babonići, te se od njihova roda izmjenjuju dva bana: Stjepan od Steničnjaka (1310—1316) i brat mu Ivan (1316—1322). Potonji je g. 1316. skršio Gisingovce; od sinova bana Henrika III. Gisingovca održao se ipak Petar s pridjevkom »Herczeg«, možda tim, što se je oženio Anom, kćerju Ivana Babonića.

Gisingovac Petar s pridjevkom »Herczeg« spominje se oko g. 1330. kao gospodar Zagorja i utvrdenih u njem gradova. U jednoj ispravi iz toga doba govori se o dohocima (proventus) Petra Hercega, koje on prima »za svoje gradove Krapinu, Kosteli Oštrc na međi Njemačke u Zagorju (pro suis castris Korpona, Koztol et Wzturch in confinio Teutonie in Zagoria).² Taj nam važni podatak kaže ne samo po imenu gradove, koje je tada Petar Gisingovac držao u Zagorju, nego također prvi put nakon g. 1225. izrijekom spominje Krapinu, i to kao grad ili »castrum«. Krapinski je dakle grad sagrađen između g. 1225. i 1330.

Petar s pridjevkom Herczeg imao je međutim baš radi tih svojih gradova u Zagorju borbu i kavgu sa susjednim grofovima u Štajerskoj, naročito s grofovima od Sanecka ili potonjim celjskim knezovima, kojih je oblast na Sutli međašila sa Zagorjem. Dne 3. svibnja 1334. izrekao je štajerski maršal Herdegen od Optuja odluku u parbi između magistra Petra Hercega, sina bana Henrika (III.), i sanečkoga grofa Fridrika I. radi grada Belca (Bieltz) u Zagorju. Osuda glasi: Fridrik mora rećeni grad Belec povratiti, ali zato mora Petar »plemenitoga magistra« Nikolu u posjed toga grada uvesti, te Fridriku kmeta ili službenika Ulrika zajedno s porodicom i posjedom izručiti. Parba s udovicom meštra Ivana radi maća (spada) neka se obustavi. Ako bi u buduće nastale kakve razmirice, neka se o njima raspravlja na stanku na rijeci Sutli, naime na međi Slavonije i Štajerske.³

Petar Herceg Gisingovac nije ipak dugo iza toga zadržao knežiju i gradove u Zagorju. Kralj Ljudevit Veliki (1342—1382), kako je skućio tolike velikaše po Ugarskoj, Hrvatskoj i Slavoniji, nije jamačno poštedio ni Petra. Oduzeo mu je župu ili knežiju Zagorje s Krapinom i ostalim gradovima, te je župu i gradove izravno podvrgao kraljevskoj vlasti, kako je to bilo u prvj četvrti XIII stoljeća. Bilo je to svakako prvih godina Ljudevitova vladanja, jer g. 1347. nalazimo grad Krapinu u kraljevskoj vlasti. Mjesto kralja upravlja gradom od kralja imenovani kastelan (porkolab = Burggraf), koji vrši također

¹ »Subiungimus etiam quod villam Chehi, quam comes G(ardinus) ex donatione regia se asserit possedissee, et comitatum Hraschina eum permittimus tempore nostro sine aliquo discrimine possidere. Thallóczy, Codex com de Blagay, str. 41.

² Codex patrius V. str. 125.

³ Krones, Die Freien von Saneck und ihre Chronik als Grafen von Cilli. Graz 1883, I. str. 82.

vrhovnu vlast u trgu ili trgovištu Krapini, koja se je nanizala na podanku grada uz potok Krapinicu ili Krapinšćicu (Krapešćicu, Krampušnicu).

Dne 1. ožujka 1347 boravi kralj Ljudevit u Zagrebu, te izdaje tu povelju »ciuibus et hospitibus nostris sub castro Krapyna existentibus«. Iz te povelje doznajemo, da je kraljevskim gradom Krapinom upravljao kastelan (castellanus).¹ I u buduće bit će u gradu, kako povelja kaže, samo po jedan kastelan, a ne više njih, i taj ne će smjeti ništa da radi protiv povlastica i sloboda, koje je kralj netom trgovištu (libere ville) podijelio.

Od g. 1347. pa do g. 1399. ostaje sada grad Krapina s čitavom zagorskom župom ili knežijom u kraljevskoj vlasti. U to doba upravlja Krapinom najprije slavonski herceg Stjepan, brat kralja Ljudevita, koji trgu Krapini potvrđuje 1353. povelju svoga brata i kralja; po smrti pak hercega Stjepana († 9. kolovoza 1354.) redovito je varaždinski župan podjedno i župan zagorski, ili je opet varaždinski župan podjedno i kastelan kraljevskih gradova »in districtu Zagoria«.

Gorički arcidjakon Ivan u svojem zborniku »Statuta capituli Zagrabiensis« od g. 1354. potanko nam izlaže, koje je krajeve tada obuhvatao »districtus de Zagoria«. Po njemu bile su u Zagorju ove crkve: Primo beate virginis de Pregrada. Item ecclesia sancti Emerici de Kostel. Item ecclesia sancti Petri de Conoba (danas Petrovsko). S. Nicolai de Crapina S. Trinitatis de Thoplica (Krapinske Toplice). S. Trinitatis de Radboa (Radoboj). S. Crucis, Petri filii Nuzlini (Sveti Križ Začreće). S. Myhaelis prope Komor. Ecclesia de Lobor. Ecclesia s. Petri ibidem (Petrova gora kod Lobora). Ecclesia s. crucis ibidem. Ecclesia s. Ladislai (Ladislavec kod Zlatara); sancti Laurentii ibidem (Lovrečani kod Zlatara). Ecclesia de Tracustian (Trakošćan). Eccl. de Kamennicha (Kamenica). S. Martini de sub Ozturch (Martinšćina niže Oštrca). S. Georgii de Belch (Juransćina niže Belca). S. Nicolai de Zelnicha (Selnica). B. virginis de Zaiezda (Zajezda).² Po tom je »districtus de Zagoria« obuhvatao gradove Kostel, Krapinu, Lobor, Trakošćan, Oštrc i Belec. Da je i Belec bio tada »castrum« svjedoči isti arcidjakon na drugom mjestu, gdje piše: »Item similiter quedam terra Prepostouch, alio vocabulo Popouch vocata, sita in Zagorya, non remote a castro Belech, que propter diversas discordias ab olim satis permanet habitatoribus destituta, pertinet ad eandem preposituram (zagrabiensem).³

Prvi po imenu poznati kraljevski kastelan zagorskih gradova, a po tom i Krapine, bio je g. 1357. magister Wezzeus (filius Emerici de Bechey de genere Bechegereger), koji se u izpravi od rečene godine zove »comes varasdiensis et castrorum in districtu de Zagoria existencium castellanus«. ⁴ Taj magister Wezzeus (točnije magister Georgius dictus Wezeus) bio je rođeni brat

¹ Kukuljević, Jura regni Croat. Dalm. et Slav. I. str. 113, 114.

² Tkalčić, Monum. histor. episc. Zagrab. II. str. 76.

³ Tkalčić, Nav. dj. II. p. 76.

⁴ Codex comitum Zichy, II. str. 627, III. str. 69 i 109.

magistra Stjepana ›dictus Tuteus (Thetews)«, koji je 1344. dobio od kralja Ljudevita Blinju u Slavoniji, te ondje zasnovao porodicu Tituševića, koje se je posjedovanje uza Savu od Siska do utoka Lonje u Savu poslije prozvalo Tituševina ili Totuševina.¹ Nije nemoguće, da je ›magister Georgius dictus Wezzeus« upravljao Zagorjem također g. 1355 i 1356., premda se piše samo ›comes Wo-ro(s)dyensis«.

Iza magistra Georgija Wezzeusa nalazimo još ove comites Zagoriae:

— 1366. maii 23. ›Nobiles viri magistri Stephanus et Johannes filii condam Nicolai bani de Lyndua, comites de Zaguria«.² Stjepan i Ivan (kao i Franjo, Nikola i Ladislav) bili su sinovi slavonskoga i hrvatskoga bana Nikole († 1356) od Dônje Lendave, te su po ocu prozvani Banfi ili Banići (Banfi de Alsó-Lendva). Glavna posjedovanja bila su im u Zaladskoj županiji. G. 1381—1385. bila su braća Stjepan i Ivan bani čitave Slavonije

— 1366. juna 20. ›Johannes filius Laurentii de Cánysa, de Worosd et de Zaguria comes«.³ Ivan bio je sin magistra Laurencija de genere Osl, koji je od g. 1323. držao Kanižu u zaladskoj županiji, te je po tom posjedu dobila porodica pridjevak ›de Kanisa« (Kaniški, Kanižaj). Brat toga Ivana Kaniškoga, po imenu Stjepan, bio je g. 1356—1366. biskup u Zagrebu.

— 1368. juna 21. ›Magister Stephanus, filius condam Nicolai bani filii Stephani de Lyndua comes Zaguriensis«.⁴ Stjepan Banić ili Banfi po drugi put.

— 1376. juna 21. Joannes Oscil c(omes) Zagurien(sis) Ivan Kaniški (Oscil = de genere Osl) po drugi put.⁵

— 1379. maja 12. U Varašdinu. Magister Johannes filius Thomae de Molnar vices gerens magistri Johannis filii Hostl (valjda filii Laurentii de genere Osl) comitis Zagoriae . . . .⁶

— 1380. februara 11. Zvolen. ›Paulus de Liszkow (Lyzkow) dapiferorum (regalium magister), comes de Zagoria (Zegerie)«.⁷ U ovo je vrijeme Ivan Kaniški (filius Osl) bio već župan šoprunski i željezni.

— 1394. aprila 12. Budim. U jednoj ispravi čita se: ›Leustachius palatinus et Stephanus comes Zagoriae« (Zaguriae).⁸

Za vrijeme poslije g. 1399. povjest je grada Krapine i čitavoga Zagorja pomnije obrađena od Kukuljevića, Ortnera i Laszowskoga; stoga ću iznijeti samo neke manje objašnjene stvari.

Poveljom od 27. siječnja 1399. darovao je kralj Sigismund čitavu župu ili knežiju Zagorje celjskomu knezu Hermanu II.⁹ Među gradovima, koji su tada pripadali toj župi, spominje se na prvom mjestu Krapina (Corpona), po čem nema sumnje, da se je ona tada smatrala poglavitim gradom i stolicom zagorske župe ili knežije. Uz Krapinu spadali su tada rečenoj knežiji još ovi gradovi:

¹ Vjesnik hrv. arh. društva, IX. str. 189—191.

² Nagy I., Zala vármegye története, II. str. 9.

³ Fejer G., Cod. dipl. IX. 3. str. 560.

⁴ Nagy I., Zala vármegye tört., II. str. 26.

⁵ Fejer, IX. 5. str. 95.

⁶ Fejer, IX. 7. str. 414—415.

⁷ Fejer, IX. 5. str. 379 i IX. 7. str. 625.

⁸ Fejer, X. 2. str. 257.

⁹ Fejer, X. 2. str. 633—639 i 692—694.

Lobor (Labar), Oštrc (Ostroch), Belec (Beelth), Trakošćan (Trakheinstein), Lepaglava (Lepaglaw), Kostel (Castal) i Cesar (Chazar).¹

U vlasti celjskih knezova ostala je Krapina sa čitavim Zagorjem od g. 1399. pa do izumrća njihova g. 1456., dakle kroz pedeset i sedam godina. U njoj su stolovali knez Herman Celjski, njegov sin Fridrik i unuk Ulrik. U gradu Krapini vjenčao se je kralj Sigismund 15. studenoga 1405 s Barbarom, kćerju kneza Hermana Celjskoga;² a g. 1422 umorio je mladi celjski knez Fridrik u gradu Krapini svoju ženu Elizabetu, rođenu knjeginju Frankapan. Da se je tada Krapina smatrala poglavitim gradom Zagorja, svjedoči i celjska kronika, u kojoj se piše: »das hauptgeschloss im Seger, genandt die Kreppen«.³

Po izumrću knezova celjskih obladao je Krapinom i čitavom knežijom (tada grofovijom) Zagorjem tadanji banovac i potlašnji ban slavonski Jan (Ivan) Vitovec, osobiti pouzdanik i kapitan izumrlih knezova. U spomenicima zovu ga »Pan Jan Bythowecz de Gereben (Greben)«. Suvremenici su ga obično zvali »pan Jan« (gospodin Ivan), jer je bio rodom Čeh. Već 23. svibnja 1453. piše se on u jednoj ispravi »Jan Bythowecz de Greben vicebanus regni . . . Sclauonie et comes comitatus Crisiensis«.⁴ On je tada držao grad Greben u današnjem Zagorju, koji se je grad onda pribrajaó križevačkoj županiji.⁵ Vrijedno je istaknuti, da je Ivan Vitovec bio nekad husitski vojvoda, pa da je nakon krvavog boja kod Lipana (1434) poput mnogih drugih čeških vitezova ostavio svoju domovinu, te napokon stupio u službu celjskih knezova, za koje je već 1439. pobjedonosno vojevao. Celjska kronika piše za nj: »Item Jann Wittowecz der kahn zu der Zeit als die grauen von Cilli mit den von Osterreich kriegten, soldner weisse mit dreyen pferden an der von Cilli hoff, und der was eines armen rittermessigen geschlechts in Behaimb (Böhmen)«. Nije nemoguće, da je pan Wittowecz poznao češke kroničare Dalimila (1300) i Pulkawu (1374), koji pričaju, kako se je nekada knez Čeh sa svoje šestero braće (dotično braća Čeh i Leh) odselio iz neke zemlje na jugu, kojoj je ime »Hrvati«.

Jana Vitovca naslijedili su (1468) u Krapini i knežiji Zagorju sinovi Juraj, Jan (Ivan) i Vilim, zvani »grofovi zagorski« (Grauen im Sager, graff aus dem Sager). Prvih godina njihova vladanja stradalo je Zagorje s Krapinom od turskih provala; dne 3. veljače 1475. izdaje u Varaždinu grof Juraj s braćom Janom i Vilimom trgovištu Krapini njemačku povelju, kojom iz zahvalnosti, što su se žitelji za turske provala lijepo ponijeli, dozvoljava održavanje sajma na dan

¹ U službenim spisima ugarske kancelarije piše se doduše »castrum Chazarwara«; ali narod hrvatski nije ga nikad drugčije zvao, nego Cesar ili Cesargrad. G. 1562 piše Franjo Tah Petru Kaštelanoviću: » . . . da chyemo w zobothw ily k obedw ily k wechery na dwor gozpodyna bana (Petra Erdeda) pod Chazarom byty na Radakowy . . . I od owwda wzy nawkwph chyemo z bozymw wolywm w Welyky Thabor ity. »Kukuljević, Acta croat., str. 327.

² Šišić, Vojvoda Hrvoje Vukčić Hrvatinić, str. 192 i 276 (nota 135)

³ Krones, Die Freien von Saneck und ihre Chronik als Grafen von Cilli, II str. 153.

⁴ Codex comitum Teleki, II. str. 74.

⁵ Laszowski, Ban Ivan Vitovec u Prosvjeti, VI. (1898.) str. 27–32, 67–71, 101–103, 118–122; zatim od istoga pisca povjest Grebengrada u djelu: Hrvatske povjesne građevine, I str. 39–47.

sv. Ladislava.¹ No još iste godine 1475. dopanuo je grof Jan prigodom podsade grada Šapca u Srbiji turskoga sužanjstva, gdje ga je i nestalo.² Preostala braća Juraj i Vilim prijanjali su poslije za borbe između kralja Matijaša i cara Fridrika III. Habsburga sad uz jednoga sad uz drugoga. Napokon je to dodijalo kralju Matijašu, te je g. 1488. poslao svoga kapitana Jakova Sekelja, da udari na nepouzdanu braću. Sekelj provalio je u Zagorje, zarobio je grofa Jurja, pa je onda redom osvojio gradove »Krappin (Krapinu), Warasdin, Turlen, Trackenstein (Trakošćan), Zwin, Grebing (Greben)« i druge. Juraj bi pušten na slobodu, ali grad Krapinu morade predati kraljevskoj vlasti.³ Dne 11 studenoga 1489. potvrdio je kralj Matijaš trgovištu Krapini povelju kralja Ljudevita, a malo dana zatim (19. studenoga) izdao je trgovištu u prilog drugu povelju, kojom je dozvolio sajmove na blagdane sv. Florijana i sv. Ladislava, i uza to podijelio varoši i neke prihode.⁴

Kralj Matijaš nije pridržao grada Krapine ni grofovije Zagorja, već ih je još za života svoga († 6. travnja 1490) darovao svojem nezakonitom sinu, hercegu Ivanišu Korvinu. Za ovoga hercega (i bana hrvatskoga), koji se je oko 20. ožujka 1496. oženio Beatricom, kćerju silnoga hrvatskoga kneza Bernardina Frankapana, kao da je grad Krapina znatno popravljen i urešen. Obnovitelj susjednoga pavlinskoga samostana Lepoglave nije jamačno zaboravio na onaj grad, u kojem je sam s herceginjom Beatricom mnogo boravio i stolovao. Neimenovani pisac opisa franjevačkog samostana ne kaže zama, da se je još u njegovo vrijeme na ulazu u gradsku kapelicu sv. Trojstva videvao grb Ivaniša Korvina, sličan onomu na samostanskim vratima u Lepoglavi, a to je očit znak, da je herceg tu nešto gradió ili bar dograđivao. Čini se, da se je za njegova gospodstva u gradu Krapini stalo utvrđivati i samo trgovište ispod grada, i to od prihoda sajмова, koji je kralj Matijaš za tu svrhu g. 1489. odustio krapinskoj občini.

Nakon smrti hercega Ivaniša Korvina, koji je 12. listopada 1504. u gradu Krapini umro, te onda bio sahranjen u manastiru Lepoglavi, upravljala je neko vrijeme udovica njegova Beatrica Frankapan sama Krapinom i ostalim imanjem njegovim. Dne 19. lipnja 1506. potvrdila je ona u kaštelu Rakovcu povelju kralja Matijaša Korvina za trgovište Krapinu,⁵ a 13. prosinca 1507. nadarila je iz erdeljskoga grada Hunjada manastir Lepoglavu nekim posjedima između Krapine i Lepoglave (Velika, Bratilowcz, Krazethyncz, Duorz, Zareberye, Brezovecz itd.).

¹ Arhiv trgovišta Krapine.

² Unresti Jacobi Chronicon Austriacum u zborniku: Hahnii D. S. Friderici collectio monumentorum veterum et recentium, tom. I. Brunsvigae 1724, str. 603.

³ Unresti Chronicon Austriacum str. 734—735. Dne 8. studenoga 1488. piše kralj Matijaš Jakovu Sekelju, svome kapetanu u štajerskoj Radgoni, za grofa Jurja, da »neka ide k vragu«. Magyar történelmi tár IX., str. 175. Dne 11. ožujka 1490. Jakov Sekelj već je kapitan

u štajerskom Optuju (capitaneus Pethoviensis, Cod. Zala, II. 629), a 1. rujna 1490. kupio je isti Sekelj od cara Fridrika III. grad Ormuž u Štajerskoj (Archiv für Kunde österreich. Geschichtsquellen, II. 1., str. 489—490). Od toga časa ponose se Jakov Sekelj i njegovi potomci pridjevkom »de Kewend, liber dominus in Ormosd«.

⁴ Izvornici u arhivu trga Krapine.

⁵ Arhiv trga Krapine.

God. 1508. napokon nalaže iz erdeljskoga grada Gjule Andriji Dudiću od Cetine, svome kastelanu grada Krapine i kaštela Vrbovca (castri Crapina et castelli Verbowecz), da rečene pavlinske redovnike uvede u darovane im zemlje, pripadajuće gradu Krapini.¹

Dne 21. siječnja 1509 udala se je Beatrica Frankapan po drugi put, i to za kneza i markgrofa Jurja od Branibora, koji je onda iza smrti njezine (1510.) preuzeo sva imanja Ivaniša Korvina. Pustopašni taj knez razasuo je i zadužio kroz desetak godina sve stečeno imanje tako, da je napokon svoja posjedovanja morao redom prodavati.

Na dan sv. Tome apostola (21. prosinca 1523.) našli su se u Požunu pred tamošnjim kaptolom knez Juraj od Branibora i hrvatski plemić (bivši jački ban) Petar Keglević od Bužina, te izjaviše, da je Keglević od kneza Jurja kupio zagorske gradove Krapinu i Kostel za 13.000 for. Sastaviše još o uvjetima prodaje dvije isprave (Keglević hrvatsku, a Juraj latinsku), koje dade kaptolu u pohranu.² Godinu dana poslije, 30. studenoga 1524. ustupio je opet kralj Ljudevit II. Petru Kegleviću za brojne zasluge njegove grad Lobor u Zagorju, koji je do nedavna pripadao despotu Franji Berislaviću.³ Napokon je kralj izdao Kegleviću povelju, kojom mu je dozvolio, da smije ne samo na zemljištima svoga grada Bužina u Hrvatskoj, nego i na posjedovanjima gradova Krapine, Kostela i Lobora »mineras auri, argenti, cupri, ferri, plumbi, stanni . . . aperiri, fodi et laborari«. ⁴ To je prva vijest o rudokopima u Zagorju.

Petar Keglević nije za kupljene gradove Krapinu i Kostel mogao u određeno doba namiriti ostatak kupovnine. Uze zato za druga plemića Mihajla Imbrekovića (Imreffy) od Sredice (Zerdahel), koji za nj knezu Jurju Braniborskomu 1. lipnja 1524. isplati preostalu polovicu kupovine od 6500 forinti. Suvlasnici podijeliše si na to s privolom kraljevom g. 1525. gradove i pripadajuća im imanja. Prigodom te diobe preuze Keglević grad Kostel, a Imbreković grad Krapinu, dok su posjedovanja, spadajuća na oba grada, razdijelili na jednake dijelove. Tako su Kegleviću ostala mnoga posjedovanja u kotaru grada Krapine, a Imbrekoviću u kotaru grada Kostela.⁵

¹ Spisi pavlinskoga samostana Lepoglave.

² Potonji prepis kaptolske povelje u Arhivu jugosl. akademije.

³ Arhiv jug. akad. Tu se čuva također isprava kralja Ljudevita od 9. srpnja 1525, kojom nalaže manastiru Ivanovaca »in Alba«, da uz kraljeva čovjeka (Janko aut Thomas vel Joannes Dwdyth de Czetyna) uvede Keglevića u posjed grada Lobora i njegovih zemalja. Manastir je to obavio zajedno s kraljevim čovjekom Jankom Dudićem u nazočnosti ovih plemića kao susjeda: Emerico Bradach de Lodomercz, Ladislao de Pew-

kewr, Stephano Bwsanyth de Radkowacz, Joanne Balthasar Bedekowyth de Komor, altero Joanne, Stephano et Georgio Ambrykowyth de Zlathar. Gradu Loboru pripadala su ova sela i posjedi: Lobor, Marthyncz, Chwyanchy, Howczynowczy, Wokanczy, Persanczy, Wdynowczy, Golobowczy, Delkowczy, Welyka, Oresye, Kryswowlanczy, Pwrga, Wyny pothok, Jwrenczy, Wylyak, Zauersye et Wzolee . . . . .

⁴ Arhiv jugosl. akad.

⁵ Po spisima u arhivu jugosl. akad. i u zemaljskom arhivu

Ova dioba posjedovanja, spadajućih pod grad Krapinu, bila je sudbomosna ne samo za oba vlasnika, nego i za zemlje i podanike njihove, osobito od onoga časa, kada je gradom Krapinom zavladao oko g. 1536. Luka Sekelj od Kevenda i Ormuža, zet Mihajla Imbrekovića. Od onoga časa držali su Sekelji (Luka † 1575, sin mu Mihajlo † 1605, i unuk Fridrik † 1614) grad Krapinu i polovicu pripadajućih joj posjedovanja sve do g. 1609., te su u to vrijeme više puta posizali i za drugom polovicom posjedovanja krapinskih, koja su pripadala Keglevićima. Radi toga, pa i s drugih povoda došlo je više puta do žestokih sukoba između obiju porodica. Borbama obiju stranaka pridruživala bi se i druga gospoda i plemići, pa je tako, naročito g. 1542 - 1581. uz ine nevolje stradalo Zagorje, osobito Krapina, od tih nemilih porodičnih smutnja.

Već Mihajlo Sekelj bijaše se silno zadužio, a još više sin mu Fridrik, koji je k tomu još i poboljevao. Napokon se riješi Fridrik, te odluči pogoditi se s Keglevićima. Kako je bio bolestan, zamolio je zagrebački kaptol, da mu pošlje u Krapinu dva kanonika, pred kojima će učiniti ugovor s Ivanom Keglevićem. Dva kanonika, po imenu Stjepan Medak i meštar Mihajlo Huzek dodoše u varoš Krapinu ispod grada (in oppido Crapina sub castro Crapina), pa tu 29. kolovoza 1609. očitova Sekelj, da Ivanu Kegleviću i ženi njegovoj Suzani Bay za 78.000 rajnskih forinti zalaže »totale castrum suum Crapina (quod alias ex parte collapsum, ruinam etiam maiorem minaretur, in cuius reparationem defensionemque eiusdem, pariter et pertinentiarum suarum, contra plurimos aduersarios et impetitores, qui se in bonis eiusdem undequaque turbare et affligere non cessarent, ob sumptuum penuriam esset insufficiens) et integras dimidietates bonorum et possessionum ad idem, et ad aliud castrum, Costell nominatum pertinencium, ac Toplicam Crapinensem, Toplikam vocitatum . . . . .: totalem videlicet portionem suam, quae progenitoribus suis, dum cum familia dominorum Keglewych diuisionem bonorum olim fecissent, obtigisset . . .«¹ Kad se je iza nekoliko mjeseci Fridrik Sekelj od bolesti nešto pridigao, došao je sam u Zagreb, te je 25. travnja 1610. pred kaptolom potvrdio učinjeni ugovor s Ivanom Keglevićem.

Tako je grad Krapina došao u vlast Keglevića, a s njim i ona polovica posjedovanja toga grada, koju su dosad držali Sekelji. Čini se, da je Keglević trošni grad bar donekle popravio. U dvorištu jedne kuće u Krapini imade tik pred ulazom u pivnicu kao neka drvena komorica, u kojoj je kao nadvratnik smještena drvena greda, po svoj prilici dopremljena iz staroga grada. Na toj je gredi urezano: Deo opt(imo) max(imo) adiuva(n)te 1609. Vrlo je vjerojatno, da se taj napis tiče popravaka u gradu Krapini za Ivana Keglevića.

2. Podor na brdu sv. Josipa (Josephsberg). (Psari? Vrbovec?)

Laszowski u spomenutom svojem članku o gradu Krapini piše: »Naproti gradini (Krapini) preko potoka Krapine, desno iznad franjevačkog samostana uz-

¹ Arhiv zagrebačkoga kaptola, Locus credibilis, Protocollum VIII. str. 311-314).

diže se brijeg, što ga danas zovu Josipovcem. Taj se brijeg nekad zvao Vrbovcem, te je na njem stajala nekakva građevina. Svakako je ova građevina bila utvrđena, što se razabire na dosta dubokom još opkopu, koji se u polukrugu ovija sa zapadne strane. Od te građevine stoji još na osnovi velikog polukruga do jedan metar visoki, a više od metra debeli zid, koji se koncentrično s opkopom pruža. Možda je tu stajao stari grad »Psar«, što ga priča spominje.«¹

Da ogledamo to brdo sv. Josipa potanje. Ono je nešto niže od brda, na kojem je ostatak Krapine, a uzdiže se baš nasuprot tomu gradu uza zapadni (desni) brijeg rijeke Krapinice. Čuo sam pričati od tamošnjih žitelja, da je grad Krapina bio nekad spojen s gradom na brdu sv. Josipa kožnatim mostom! Prema sjeveru i istoku ruši se brdo sv. Josipa strmo, te se prikučuje Krapinici tako, da ono i brdo grada Krapine tvore tu u dolini kao neki tjesnac. Prema jugu i zapadu hvata se brdo sv. Josipa drugih, viših brda. Među inim drži se na sjeverozapadu znamenitoga brijega Hušnjakova, gdje je prof. dr. Gorjanović otkrio ostatke krapinskoga paleolitičkoga čovjeka. Na jugozapadnom podnožju brda sv. Josipa stoji samostan Franjevac sa crkvom sv. Katarine, osnovan g. 1639—1641.

Sl. 1. Ruševine grada Krapine i brdo sv. Josipa. Lijevo na brijegu ostaci grada Krapine, desno brdo sv. Josipa. Kod A su ruševine staroga grada (Psari?), kod B stajala je kapelica sv. Josipa.

Brdo sv. Josipa lijepo se može vidjeti sa sjeveroistočne strane, naročito s livada i polja uz Krapinicu.

Približujući se sa zapada brdu sv. Josipa dolazi se najprije do visokoga umjetnoga nasipa od zemlje, koji je nalik na polukrug. S ovoga nasipa spušta se u 28 metara duboki jarak, koji je zarasao šikarjem i sitnim stabljem. Iz ovoga jarka uspinješ se opet na uzvisinu (plateau) 59 metara visoko. Ta je uzvisina opasana u obliku polukruga zidom, koji je dug oko 25 metara, širok mjestimice 19 metra, dok mu je najveća visina 13 m. Po svemu se vidi, da su brdo sv. Josipa pasali nasip i jarak samo sa zapadne i donekle sa južne strane, odakle je brdo pristupno; sa sjeverne i istočne strane nije trebalo ni nasipa ni jarka, jer je tu brdo gotovo nepristupno (naročito s istočne strane,

¹ »Hrvatske povjesne građevine« I. str. 208—210.

gdje strmo opada prema rijeci Krapinici). Da li je zid, koji okružuje plateau, imao prije veći opseg ili ne, da li je naime taj zid ostatak neke ograde ili pak čitave kule, ne može se više ustanoviti. U prvi mah čini se doduše, kao da je taj zid puka ograda, kako ih više imade po Zagorju naokolo crkvi, koje se uzdižu na brdima; ali čemu onda duboki jarak od 5'9 metara i opet nasip oko jarka? Sve pokazuje, da su nasip, jarak i zid služili poglavito za obranu, te da su zaštićivali brdo sv. Josipa sa zapadne i donekle s južne strane.

Plateau, koji je opasan zidom, baš je tako velik, da bi ga mogla zapremiti jedna sredovječna kula srednje veličine. Prema istoku spušta se uzvisina opet u jedan manji jarak, kojemu se tek tragovi razabiru, a zatim se po kud i kamo većem dijelu brda prostire drugi, vidljivo niži plateau, koji služi sada za pašnjak samostanskomu blagu.

Kroz četiri dana prekapao sam brdo sv. Josipa sa tri marljiva radnika, ali bez ikakvog uspjeha. Starina nijesam našao nikakvih. Najprije sam dao kopati prosjek od dna jarka prema zidu; no tu nijesam našao ništa osim zemlje i kamenja, što se je sa zida odronilo. Doprijevši do zida, konstatovao sam, da on nema temelja, nego da je naprosto sagrađen na prirodnoj stijeni od vapnenca. Na to sam dao kopati na uzvisini, koja je od zida okružena. No tu sam se redovito nakon kopanja od pol metra, gdje sam u humusu nalazio razmjerno malo kamenja, namjerio opet na naravne vapnene stijene. Poslije toga pregledao sam tragove drugoga jarka na istoku; ali i tu bi se redovito namjerio na prirodne stijene. Napokon sam dao na više mjesta ogledati onaj drugi, prostraniji, a niži plateau. Tu sam tek na istočnom kraju njegovu, tik do onoga mjesta, gdje brdo strmo opada, našao nešto tesanoga kamenja, očito od neke građevine. No i toga je bilo malo; j a s a n z n a k, da se je mnogo kamenja s brda odnašalo, bez sumnje za gradnju drugih zgrada u blizini.

Po svemu, što sam mogao konstatovati nakon tri do četiri dana iskapanja, sudim, da je brdo sv. Josipa služilo nekad za branik tjesnaca u dolini Krapinice. Najstariji dio toga branika jest bez dvojbe nasip sa zapadne i južne strane; poslije je na najvišoj prirodnoj pećini toga brda podignuta kao malena kula ili polukula, koje se ostaci vide još i sada. Da li je bilo još što drugo, ne može se više ustanoviti.

O starosti nasipa, jarka i zida ne može se ništa reći, jer nije nađeno nikakvih predmeta, kojima bi se mogla doba postanja odrediti. Sam zid potječe jamačno iz srednjega vijeka.

Da je na brdu sv. Josipa u srednjem vijeku zaista stajala neka utvrda, ili čak grad, dade se utvrditi i pisanim spomenicima. U arhivu jugoslavenske akademije čuva se jedna povelja kralja Matijaša Korvina od 16. lipnja 1458., kojom je on slavonskomu banu Janu Vitovcu od Grebena za vjerne njegove službe od kraljeva izbora do onoga dana darovao »castrum Krappina, possessiones destructi castris Vrbowcz, nec non *Novum castrum ex opposito castris Crappina* fundatum in districtu de Zagoria et comitatu Varosdiensi«. Kralj dakle dariva Vitovcu: 1. grad Krapinu; 2. posjedovanja razvaljenoga grada Vrbovec; 3. Novi grad, utemeljen nasuprot gradu Krapini. G. 1458.

stajao je nasuprot gradu Krapini neki nov grad, pa nema ni najmanje sumnje, da je ostatak zida, što ga i danas vidimo na brdu sv. Josipa, pripadao tomu gradu.

Budući da se u listini između grada Krapine i Novoga grada spominje i razvaljeni grad Vrbovec, moglo bi se to tako tumačiti, da je na brdu sv. Josipa najprije stajao neki grad Vrbovec, pa kad je taj bio razvaljen, da je onda mjesto njega podignut novi grad, koji se je poslije također stao nazivati imenom Vrbovec. Tu bi predmjevu imalo potvrditi donekle i pismo Beatrice Frankapan od g. 1508. upravljeno na Andriju Dudića, kastelana »castrum Crapina et castelli Verbovecz«, kojim mu nalaže, da pavlinske redovnike u Lepoglavi uvede u posjed nekih zemalja, koje bijaše ona njima darovala, a spadale su na kotar grada Krapine.¹ Pod dojmom ovoga tumačenja stalo se nagađati i tvrditi, da je na brdu sv. Josipa stajao u staro doba neki grad Vrbovec, pače da se je po tom gradu prozvalo i samo brdo. Tako čitamo u ispravi od 12. travnja 1641., u kojoj se govori o osnutku franjevačkoga samostana na podnožju brda sv. Josipa, da je prema odredbi Ane Marije Keglević za osnutak rečenoga samostana određena »prastara kapela sv. Katarine sa priležecim nekim vrtima i brdom Urbocz zvanim.«² I nepoznati nam sastavljač opisa Krapine kaže, da je na mjestu današnjega franjevačkoga samostana prije stajala »capella s. Catharine . . . sub pvetusta et ruinosa arce Urbocz dicta«.

Usmena predaja ne zna danas apsolutno ništa o tom, da bi se brdo sv. Josipa prije zvalo Vrbovec, i da se je tako zvao grad na tom brdu. Stvar postaje još sumnjivija i dvojbenija, ako spomenemo, da je u srednjem vijeku zaista nedaleko od Krapine obstajao neki grad Vrbovec, po kojemu je prozvan jedan arcidakonat (de Vrboch ili Urboc) zagrebačke biskupije. No taj nesumljivi Vrbovec nije stajao na Krapinici nasuprot gradu Krapini, nego na Sutli nasuprot štajerskomu gradu Rogacu, blizu današnjega Maloga Tabora, gdje no narod i danas još jedan brijeg kraj kapele sv. Vida u selu Klenovcu zove imenom Vrbovec.³

¹ Extractus actorum monasterii Lepoglava u zemaljskom arhivu.

² Ortner, Povjest Krapine, str. 153.

³ O gradu Vrbovcu kod današnjega Malog Tabora evo podataka:

— 1267. juna 2. Zagreb. Spominje se: Barleus comes de Vrboch Smič. V. str. 431. Vrbovec bio je dakle stolica istoimene slavenske (hrvatske) župe.

— 1269. Spominje se: Magister Petrus dictus Pulcher, archidiaconus de Vrboch. Tkalčić, Mon. episc. Zagr. I. str. 140.

— 1354. Ecclesie, que de hoc archidiaconatu (de Vrboch) existunt, hec sunt. Primo ecclesia sancti Georgii de Zothla (na Sutli). Item sancte Katharine in metis. Item sancti Viti sub castro Vrboch (danas kapela sv. Vida u Klenovcu). Plures de novo pote-

runt fabricari. Tkalčić, Mon. episc. Zagr. II. str. 96.

— 1397. augusta 17. Kralj Sigismund dariva Hermanu, celjskomu knezu, »castrum Orboch tunc exactum, prope castrum Rohacs in praedio Zagoriensis districtus«. Kao pripadci »castrum Orbach« izbrajuju se ova sela (villae): libera villa sub castro, superior Zopoch (Sopot), inferior Zopoch, Zpitisane, Herwachka, Heichkouchy, lalsewech, Scrilnik, Stela superior, Scrilnik, Milyanholm (Miljana), Staraves, Wolkomerich, Borizlauich, Bidruzech, Thomasenki, Symonouchy, Desstenike (Desinić), Ladenye zelo, Clewechne, Zbylia, Goztewo, Martinuseua waz, Gaber, Oresya, Otrochouchy, Prsnina, Pricapele, Naporedi, Gerdacinchi, Bresna, Prilusenchi, Rustinchy, Brachech et Brachekouch« Fejer

Sve ako i otpada castrum Vrbowcz na brdu sv. Josipa, ostaje ipak nepobitno, da je na tom brdu g. 1458. stajao grad »Novum castrum«, kojemu inače imena ne poznajemo.

Međutim na brdu sv. Josipa nije stajao samo grad, nego također na podnožju brda hospital sa starom crkvom sv. Katarine. U dosad poznatim pismenim spomenicima spominje se doduše tek g. 1547. prvi put »ecclesia sanctae Catharinae, hospitalis scilicet in oppido Krapyna«¹; ali nema sumnje, da je rečena crkva opstojala već i prije.

Gotovo na istome mjestu, gdje je u 15. i 16. stoljeću bio hospital sa čudotvornom crkvicom sv. Katarine, podignut bi g. 1639—1641. današnji samostan franjevački, također sa crkvom sv. Katarine. Da je prigodom podizanja samostana i crkve franjevačke upotrebljeno mnogo građevnoga kamena od ruševina grada na brdu sv. Josipa, nema jamačno nikakve dvojbe, kad znademo, da se u nas i danas tako postupa.

Napokon je g. 1707. na istom brdu, i to na onome mjestu, gdje no na istoku strmo opada prema Krapinici, utemeljio banske časti namjesnik grof Petar Keglević kapelicu na čast sv. Josipu, od koje je i brdo dobilo današnje ime svoje. Na istome mjestu stajao je prije krst. Kapelicu je grof Keglević podigao po oporučnoj odredbi grofice Rozine Rattkay. Kapelica se je vrlo sporo dograđivala, tako da za pohoda Jordanova nije bila još posve gotova (a capella

X. 2. str. 423—429, 549—553, 553—556, 581—588. Kotaru grada Vrbovca pripadale su dakle poglavito današnje upravne općine Hum na Sutli (Brezno, Orešje, Poređe) i Desinić (Bidružica, Jalševac, Šimunci, Horvatska, Žbilj, Goštenje, Stara ves, Gaber, Martiša ves), a i jedan dio Pregrade (Sopot).

— 1400—1456. Celjski knezovi porušili su brojne gradove u svojim oblastima: »An dem ungerischen das Neuhauß unter Rohatsch gelegen, Schönhaupt (Lepoglava) . . .« Krones, Die Chronik der Grafen von Cilli, II. str. 157.

— 1463. mai 18. Bathmonstra. Matijaš kralj dariva Janu Vitovcu od Grebena i njegovim sinovima: »comitatum Zagoriae (Crapyna, Lobor, Oztorc, Wynnice, Thrakensthayn, Koszthol et Czazar, abolitum castrum Vrbowcz et castellum Kamennycza) et oppidum Warasd cum castro«, te nalaže čazmanskome kaptolu, da Vitovca u posjed uvede. Arhiv jugosl. akad.

1497. Herceg i ban Ivaniš Korvin dariva Nikoli Kotviću »montem Vrbowcz desertum, in quo castrum olim Werbowcz extasse dicitur, nec non suppanatum ac universas possessiones ultra montem.« Laszowski E. u Radu jug. akad. 138. str. 1.

— 1501. Kao župnici »archidiaconatus Vrbowcz« spominju se: Fabianus plebanus in Jezero. Briccius sancte Katherine. Blasius virginis Marie in Thwhel Starine jug. akad. IV. str. 229.

— 1524. aprila 13. Kralj Ljudevit II. nalaže zagrebačkomu kaptolu, da Ladislava Ratkaja i ženu mu Uršulu uvede u posjed »castrum Kys Tabor, alio nomine Vrbowcz nuncupati, in comitatu Varasdiensi.« Kr. zemaljski arhiv (Acta medii aevi). Taj je grad nedavno Ratkaj sa ženom Uršulom kupio od markiza Jurja Braniborskoga za 3050 ugarskih forinti.

— 1574. marta 8. Na crkvenoj sinodi u Zagrebu bili su nazočni iz arhidjakonata »Urbocz« ovi župnici: Ambrosius vicearch. pleb. S. M. in Tuhel, Thomas pleb. s. Georgii in Jesero, Mathius pleb. s. Annae in Ruzko, Georgius pl. s. Catharine sub Nagy—Tabor, Georgius pl. s. Viti sub Kis—Tabor. Glavina V., Catholica doctrina de . . . sancta eucharistia. Zagrabiae 1771. str. 24.

¹ Vidi pismo bana Erdeda od god. 1565. u arhivu zagreb. kaptola, Locus credibilis Lit. K. No. 28.

in aedificata mons s. Josephi nuncupatus). Neimenovani opisivač Krapine spominje ju već kao gotovu, pak kaže, da su njom upravljali Franjevci. Piše nadalje, da su oko 1780. bila u njoj tri žrtvenika: jedan posvećen sv. Josipu, drugi blaženoj djevici Mariji, a treći sv. Franji Žaveriju. Potonji podigla je g. 1769. grofica Ana Marija Keglević rođena Petazzi. Kapelica imala je i orgulje, koje je g. 1766. poklonio Antun Römer iz Gradca.

Kapelici sv. Josipa nema danas na brdu ni najmanjega traga. G. 1904. iskopao sam tek nešto klesanoga kamenja na onome mjestu, gdje je nekad stajala. Ne bi znali, ni gdje je bila, da nije na antependiju žrtvenika sv. Josipa u franjevačkoj crkvi sačuvana slika njezina. Na srednjem polju priloženoga snimka (Sl. 2.) vidimo najprije franjevački samostan s crkvom sv. Katarine; više te crkve uzdiže se brdo sv. Josipa s kapelom istoga imena. Nasuprot brdu i kapeli prikazuje se stari grad Krapina, kako ga je inače vrlo nespretni slikar kušao re-staurirati. Za gradnju kapele sv. Josipa nedvojbeno su upotrebili mnogo kamenja od nekadanjega grada na visočini brda.

Sl. 2. Antependij na oltaru sv. Josipa u franjevačkoj crkvi u Krapini.

Da se je grad (castrum) na brdu sv. Josipa u staro doba zvao Psari, nije se moglo dosad baš ničim utvrditi. I sam Jordan tek nagada, da se je rečeno brdo nekad zvalo Psari, budući da u blizini nema drugoga brijega, koji bi bio zgodan za to, da na njemu stoji grad.

3. Tvrđinja (fortalitium) Šabac.

Brdu sv. Josipa na jugu, također uza zapadni ili desni brijeg Krapinice, a tik do današnje željezničke stanice, uzdiže se lijepo i zaobljeno brdo, koje puk još i danas zove Š a b a c. Na tom brdu nema međutim ni traga gradu ili starim

zidinama, već je čitavo brdo obrađeno, te se na njemu izmjenjuju vinogradi, oranice, voćnjaci i livade. Na vrhu brda otvara se prema jugu krasan vidik u proširenu opet dolinu Krapinice sve do Svetoga Križa Začreća, pače i mnogo dalje, čak do zagrebačke gore.

Neimenovani opisivač Krapine kaže, da je grad Šabac s temelja razvalio Petar Keglević g. 1537., jer je bio zakloništem hajduka. No pismena svjedočanstva javljaju skroz obratno, da je naime Petar Keglević podigao Šabac, i to nekako oko iste godine, kad bi ga imao tobože razoriti.

Otkada je Petar Keglević g. 1525. s Mihajlom Imbrekovićem podijelio gradove Kostel i Krapinu i njima pripadajuće kotare, te ustupio Imbrekoviću (a po njima i Sekeljima) čitav grad Krapinu, nije on za *svoj* dio krapinskoga vlastelinstva imao nikakvoga *dvora*. Trebalo mu je neko sjedište, odakle bi ili sam ili po svojim kastelanima upravljao svojim dijelom krapinskoga vlastelinstva. I tako je Petar Keglević sagradio na brdu, koje se je u ono vrijeme zvalo *Veternica* ili *Bobovje*, kuću i plemićke dvore. O tom se pripovijeda u spomenutoj već ispravi bana Erdeda od g. 1565. ovako: »domum curiamque nobilitarem . . . intra veras metas et territorio oppidi Krapyna, ex opposito eiusdem oppidi, non longe ab eodem oppido per magnificum condam Petrum Keglewych seniorem . . . in monte Wethernycze, aliter Bobowye vocato, aedificatam . . .«¹ U tim je plemićkim dvorima stanovao sam Petar Keglević sa svojim sinovima (Jurjem, Ivanom, Franjom, Gašparom, Nikolom, Petrom, Šimunom i Matom), pa i s kćerju Anom. Pače, kad je Petar Keglević oko g. 1540. udavao svoju kćer Anu za Gašpara Ernušta Hampova, gospodara Gjurgjevca i Čakovca u Medumurju, slavila se je svadba u tim dvorima, te je mladoženja odveo mladu svoju ženu iz te kurije u svoje dvore u Čakovcu.

Ali baš ta ženidba bila je neizravnim povodom, da je Petar Keglević, koji je od g. 1538. bio i ban hrvatski, pao u nemilost kralja Ferdinanda. G. 1541. umre Gašpar Ernušt Hampov, posljednji član svoje porodice, ne ostavivši za sobom potomaka. Ogromna posjedovanja Ernuštova morala bi sada zapasti kraljevsku komoru; ali Keglević pridržao ih je silom za se i za svoju obudovljelu kćer. Zato bi Keglević skinut s banije, proglašen nevjernikom, te lišen svih svojih imanja, baštinjenih i stečenih. Novi ban, knez Nikola Zrinski, a uz njega neki krajiški kapitani, imali su ovršiti osudu protiv Keglevića, te mu silom oteti najprije sva posjedovanja izumrlih Ernušta (Gjurgjevac, Prodavić i Koprivnicu u slavonskoj Podravini, Čakovac i Štrigovo u Medumurju), a onda i njegova porodična imanja u Zagorju i južnoj Hrvatskoj. Stoga planuše žestoke borbe, koje su trajale više godina, te u kojima je po kraljevoj odredbi sudjelovao također Luka Sekelj, suvlasnik imanja Krapine i Kostela, a od g. 1546. i kapitan slavonske krajine.

U kolovozu i rujnu 1546. bio je Petar Keglević svladan. Na to je kralj Ferdinand dne 12. travnja 1547. u Chebu izdao povelju, kojom je »partem et

¹ Vidi predašnju notu na str. 20.

porcionem eiusdem Petri Keglewyt, in bonis et pertinenciis . . . castri Krapyna (directam et aequalem medietatem)« založio Luki Sekelju za 2000 rajnskih forinti uz pogodbu, »quod idem Lucas Zekel bona illa et colonos eorundem intra tempus redemptionis non dissipabit neque desolabit«, i da će ih smjesta vratiti, čim primi rečenih 2000 forinti budi od kralja budi od onoga, komu to kralj prepusti.¹ Čim je Luka Sekelj tu kraljevsku povelju primio, namah je 1. svibnja 1547. povjerio svome kastelanu Ladislavu Kerhenu, da čitavu porciju Keglevića i sinova u krapinskom kotaru zaposjedne. O toj okupaciji čita se u ispravi bana Erdeda od g. 1565. ovako: » . . . . qualiter circa festum beatorum Philippi et Jacobi apostolorum (1. maii) in anno domini millesimo quingentesimo quadagesimo septimo (1547.) transacto praeteritum egregius condam Ladislaus Kerhen, pro tunc castellanus magnifici domini Lucae Zekel de Kewend . . . ac generosarum et magnificarum condam dominarum Catherine Sarkan aliter Bothka socrus, et alterius Catherinae Imreffy de Zerdahel consortis eiusdem domini Lucae Zekel in eorundem castro Krapyna vocato in comitatu Warasdiensi exstructo constitutus, nescitur unde motus, de speciali commissione eorundem dominorum Lucae Zekel . . . assumptis secum per plurimis seruitoribus et hominibus eorundem dominorum . . . aliisque complicitibus suis armatis et potenciaris manibus in et ad domum curiamque nobilitarem praefatorum exponencium (Petri Keglewyt et filiorum) intra veras metas et territorio oppidi Krapyna, ex opposito eiusdem oppidi, non longe ab eodem oppido per magnificum . . . Petrum Keglewyt seniore patrem . . . in monte Wethernycze aliter Bobowye vocato aedificatam, per eundemque . . . per certos annos, tamquam liberum et possessionarium hereditariumque ius . . . libere ac pacifice tentam et possessam . . . irrisset ipsamque totalem domum et curiam nobilitarem simul cum totalibus porcionibus . . . possessionariis in oppido Krapyna ac in possessionibus Ztrahyn, Bedeskowczy, Oskowczy, Sasynowczy, Kralewczy, Othowczy, Scherbynczy, Threbynczy, Brezthowecz, Kebeł, Zlawynychy, Zekyrycze, Kozyak, Wrankowczy, Senyokowczy, Petrowczy, Lowrecsane, Bresczy, Csalewczy, Lowrenchye, Brezth, Dolecz, Komor, Dokowczy, Petrwszewczy, Prozenyk, Themowczy, Sewnycza, Wertnyakowczy, Chehowczy, Lwdbregh, Prethkowczy, Benkowczy, Swrmanczy et Jezenye vocatis, nec non porcionibus possessionariis ecclesiarum Sanctae Catharinae hospitalis scilicet in oppido Krapyna, ac Sanctae Trinitatis in Radoboya et Sanctae Crucis in Zachrethye, possessionibus omnino in comitatu Warasdiensi et districtu Zagoriensi extractis, quarum scilicet ecclesiarum ius patronatus ipsos solumodo (Petrum Keglewyt et filios) . . . concernere dinoscitur, ac oppido et possessionibus in eisdem existentibus habitis, idem condam Ladislaus Kerhen castellanus . . . minus iuste, indebite et preter omnem viam iuris pro praefato domino Luca Zekel ac dominabus Catherina socru et altera Catherina consorte eiusdem occupasset.«²

¹ Bojničić, Darovnice kralja Ferdinanda za Hrvatsku str. 72-73.   ² Vidi note na str. 20. i 22.

Okupacija plemićke kurije i svega imanja u kotaru krapinskom dojmila se je nemilo Petra Keglevića i njegovih sinova. Najstariji sin njegov Juraj pohtao je smjesta pred kralja u Češku, gdje je u Litomeřicama pao pred njega na koljena, te ga za oca i braću (Franju, Gašpara, Matu, Nikolu, Petra i Šimuna) zamolio milost. Kralj se je na zagovor drugih vjernih smekšao, te 24. lipnja 1547. Petra Keglevića i njegovih sedam sinova pomilovao. Vratio im je sva djedovska i stečena imanja, izuzev jedino polovicu krapinskoga kotara, koji bijaše netom Luki Sekelju založio (excepta illa dimidia parte bonorum et pertinentiarum arcis Krapyna alias per prefatum Petrum Keglewyt patrem eorum possessa, quam nos, antequam ipse Georgius Keglewyt ad gratiam nostram impetrandam accessisset, fidei nostro magnifico Lucae Zekel de Kewend etc. ad tempus redemptionis in certam summam pecuniarum inscriperamus).¹

Međutim Luka Sekelj vratio je ipak magistru Jurju, najstarijemu sinu Petra Keglevića, dne 15. travnja 1548. sva oduzeta posjedovanja u kotaru grada Krapine, ali mu je ovaj morao zato namiriti onih 2000 forinti, koje bijaše Luka Sekelj isplatio kralju Ferdinandu. Radi tih 2000 forinti bilo je i poslije pravdanja; pače ostali Keglevići tražili su od Sekelja čak i 4000 zlatnih forinti za naknadu nanesene im štete, prouzročene onom okupacijom. Dne 25. veljače 1557. napokon izdao je kralj Ferdinand u Regensburgu povelju, kojom je pod naslovom nove darovnice preživjelim sinovima Franji, Mati, Nikoli, Petru mlađemu i Šimunu (otac Petar i sinovi Juraj i Gašpar bijahu u to već umrli) ponovno potvrdio »totale et integrum castrum eorum Kozthel vocatum, ac directas et aequales medietates universorum bonorum . . . ad castrum Krapyna pertinentium . . .»²

Odkad bi Keglevićima povraćena polovica posjedovanja krapinskih zajedno s plemićkim dvorcem ili kurijom, počeli su oni tu svoju kuriju utvrđivati i pretvarati u grad. Dne 25. lipnja 1563. piše mladi kralj Maksimilijan iz Beča banu Erdedu i varaždinskomu županu Krsti Ungnadu, da su mu se Luka Sekelj i sin Mihajlo potužili: «qualiter magnificus Mathias, Petrus et Simon Keglevich . . . non considerato, quod castrum Crapyna . . . satis permunitum esset: non procul ab oppido Crapyna . . . ad iactum unius falconetae in loco, ubi alias nunquam fuit fortalitium, sed tantum curia quaedam, olim a patre eorundem Keglewyt disposita, unde videlicet filiam suam condam Wolfgango Hampo emaritasset, erexissent; non in terra possessionaria ipsorum propria, verum ipsorum exponentium, quod fortalitium erectum praefato castro et oppido Crapyna, si hostes occupare contingeret, valde periculosum foret: de quo etiam miseros incolas plebemque circumvicinam ipsorum exponentium (Lucae et Michaelis Zekel) molestassent.» Budući da Sekelji mole, da se ta tvrđica ukloni, poziva kralj bana i župana, neka točno o svemu izvijeste, da li je baš sve onako, kako Sekelji tuže.³

Baš radi te tvrđice ili fortaliciuma došlo je do novih pravda i borba između

¹ Barabás, Codex epistolaris et diplomaticus comitis Nicolai de Zrinio, II. str. 190—191.

² Bojničić, Darovnice, str. 114—115.

³ Izvornik u arhivu jugosl. akademije.

Sekelja i Keglevića. Kraljevi, bani i hrvatski sabori morali su posredovati više puta, da se te borbe ne izrode u sveopći boj u Zagorju, jer se je ostalo plemstvo pridruživalo koje Keglevićima koje Sekeljima. Tako su uz Luku Sekelja i sina mu Mihajla stajali doljnozagorski plemići i vlastela od Zaboka, dok su Keglevićima pomagali banovac Ivan Forčić, Mojsija Humski, Matija Slatinski i drugi.¹

Oprijevka između Keglevića i Sekelja izašla je najjače na vidjelo prigodom seljačke bune g. 1573. Dok je Mate Keglević stao na čelo plemićke vojske, baruni su Sekelji budi izravno budi po svojim kastelanima i drugim službenicima pomagali seljački pokret. Sam Mate Keglević tuži u kolovozu 1573. Sekelje pred kraljem, kako se nijesu htjeli pridružiti sa svojim četama plemićkoj vojsci, već su nasuprot iz svoga grada na pobunjene kmetove pucali iz lumbarada, koje su napunili zemljom i slamom, mjesto topovskim zrnjem (*quomodo officiales castri Krapyna ad dictos rebelles iaculaverunt bombardis, utpote replentes illas terra et stramine loco globorum*). Sekelji su pače upotrebili seljački pokret, da se osvete Keglevićima. Njihovi službenici u gradu Krapini, po imenu Gašpar Kunčić (*agazonum magister*) i Ivan Dolovčak (*rationista castri Krapyna*), skupili su tom prigodom nekih 500 kmetova svojih i drugih plemića, pa su udarili na tvrđinjicu Keglevićevu nasuprot Krapine (*curiam meam sub castro Krapyna, in modo fortalitie erectam*), te ju s temelja razvalili (*funditus everterunt*). Ali ni to nije im dosta bilo, već su razgrabili vino, žito i sve drugo, što su ondje i na drugim mjestima zatekli, pa su onda tim plijenom iz grada Krapine pomagali pobunjene kmetove. Mate Keglević cijenio je nanesenu mu štetu na 10.000 zlatnih forinti.² Dakako da ni Keglević nije ostao dužan svojim protivnicima, već je nakon ugušene seljačke bune s plemićkom vojskom udario prema Zaboku i Krapini, da se Sekeljima i njihovim privrženicima osveti. Palio je i robio na otvorenom polju, ali tvrdomu gradu Krapini nije mogao nauditi.³

Mate je Keglević razvaljenu svoju tvrđnju opet obnovio, te borbu sa Sekeljima nastavio. Sam kralj Maksimilijan i ban Juraj Drašković sazivali su posebne komisije, da u sporu između Keglevića i Sekelja sve ispituju i konačnu odluku izreku. Jedna bi komisija određena od bana za 31. siječnja 1574. kod crkve u Začreću, a druga iste godine od samoga kralja u Zaboku.⁴ U potonjoj komisiji imali su sudjelovati sam ban Juraj Drašković, banovac Ladislav Bukovački, zemaljski kapitan Petar Ratkaj od Velikoga Tabora, Stjepan Gregorijanec, proto-notar Emerik Pethew de Hetés, viceprotonotar Ivan Petričević od Miketinca, zagrebački kanonik i varaždinski arcidakon Antun Vramec, i napokon Gašpar od Druškovca, bilježnik varaždinske županije. Ali ni ta komisija nije spora riješila.

Borba između obiju stranaka prenesena bi napokon i u hrvatski sabor.⁵ Stvari su tekle sve nepovoljnije po Kegleviće, naročito otkad je g. 1578. postao

¹ Kukuljević, Dogadjaji Medvedgrada u Arhivu za jugosl. povj. III. str. 65–66.

² Izvješće Mate Keglevića od 19. kolovoza 1573. u Arhivu za jugosl. povjest., III. str. 119–124.

³ Kukuljević, Arkiv za jugosl. povj. III. str. 69.

⁴ Antonii Wramecz: *Kronika. Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium*, vol. XXXI; Uvod str. XIII–XIV.

⁵ Fraknoi, *Monumenta comitalia regni Hungariae*, V., str. 472, 500, 506–507.

banom Krsto Ungnad, koji je podjedno bio veliki župan varaždinski. Napokon bi po kraljevu nalogu sastavljen izvanredni sud, na čelu mu ban. Kad su i obje stranke (Mate Keglević i Mihajlo Sekelj) pristale na taj sud (*ex consensu ambarum parcium*), sastali se suci, te osudili Keglevića i njegove pristalice (*Matthaeus Keglewich cum suis subditis . . . . conuictus, condemnatus et sententiatus*) Ipak bi mu dozvoljen po milosti rok od godinu dana (*annualis gratia*), da se ili sa svojim protivnicima nagodi, ili da dobre volje otpusti neke zaslužnjene kmetove Erdedove i Sekeljeve, koje je još od g. 1573. držao u zatvoru, i da banovcu Stjepanu Gregorijancu i Marku Mihanoviću povрати polovicu imanja Bužin u Zagorju, koje im je pripadalo po baštini, ali ga je njima oteo Keglevićev rodak i službenik Gašpar Gusarić (*Guzzarich*). Međutim prošla je godina dana, a Keglević nije ni jedno ni drugo učinio; pa tako je napokon hrvatski sabor 21. prosinca 1579. na zahtjev Keglevićevih protivnika zaključio zamoliti kralja, da udostoji »una cum pleno suo consilio clementer decernere et contra tales manifestos turbatores (*Mattheum Keglewich et Gasparum Guzzarich*) et oppressores miserae plebis, et transgressores legitimorum mandatorum vestrae sacrae Maiestatis et adjudicationem dominorum banorum, animaduertere; hancque miseriam et oppressionem, e medio fidelium regnicolarum suorum clementer tollere dignetur, ut et aliis similia mala facinora patrantibus in terribile exemplum cedat«.¹

Šta je kralj Rudolf II na molbu hrvatskoga sabora odgovorio, ne može se za sada ustanoviti, ali jamačno je predlog saborski odobrio, jer je u veljači g. 1581. protiv Mateja Keglevića provedena osuda. Tom zgodom razorena bi i njegova tvrđica nasuprot Krapini. Tvrđica se prvi put u spisima zove Šabac (*fortalicium Sabacz*).

Dne 3. veljače 1581. stigao je u varoš Krapinu grof i ban Krsto Ungnad, te je odsio u kući popa Ivana od Dobre kuće (*Dobrokwthyay*). Poveo je sa sobom nešto svojih četa, kojima su zapovijedali njegovi službenici Petar Ajtić, Pavao Žitomirski ili Tremski; uz njih se spominje i literat Petar Lazthessinus. S banom došao je i banovac Stjepan Gregorijanec, koga su pratili njegovi službenici Mihajlo Vojković, zatim Martinac i Pavko, pa i brojni drugi, kojih se imena ne spominju. Skupilo se u Krapini i susjedno plemstvo sa svojim podanicima. U gradu Krapini bio je nazočan Mihajlo Sekelj, koji je jamačno bana i dočekaao. Još istoga dana proglasio je ban javno osudu na štetu Mateja Keglevića, a na korist Mihajla Sekelja. Na to je Sekelj pridružio svoje čete banskima, te se stalo izvadati eksekuciju Ban sam nije sudjelovao, izpričavši se bolešću. Eksekuciju provodio je banovac Stjepan Gregorijanec Najprije se čete razasuše po varoši Krapini, te ju u ime Sekeljevo zapremiše, premda se je njima Ambrozije Piljak u ime svoga gospodara Keglevića opro (*repulsionem fecisset*). Iz varoša podoše na oranice naokolo tvrđice Šapca, gdje im se je rečeni Piljak također opro, izvadivši mač iz korica (*evaginato gladio repulsionem fecisset*). Još istoga dana posjedoše sve zemlje izvan varoši Krapine, osim onih, koje se prostiru pod Strahinjem (*sub Zthrahyn*). Sutradan (4. veljače) rano u jutro obašli su

¹ Fraknoi n. dj. V. str. 514—516.

kmetovska selišta u Vidovcu, Trnovcu, Čehovcu i Petruševcu, a onda su pošli u Sveti Križ Začreće, gdje su uz ino zauzeli i plemićki dvor ili kuriju.

Glavni posao obavljen bi u nedelju 5. veljače. Tada bi do temelja razvaljena tvrđica Šabac. Digao se sam ban Krsto Ungnad, a s njime banovac Stjepan Gregorijanec, pa i Mihajlo Sekelj, svi sa svojim službenicima. Našli se na okupu još i ovi plemići: Mojsija Humski, Stjepan Mirkovečki, Juraj Gregovečki, literat Petar Novak, Ivan od Zaboka, Pavao i Nikola Dobrošević, Matija sin Ivana popa od Dobre kuće, Gašpar Horvat od Nove vesi, provizor Martin Jančec, Ladislav Dragač, Adam Herković, Gašpar Kurtić, Ivan Svetić, Ivan Drobnjak i napokon sudac i građanin krapinski Mihajlo Šporarić. Bilo je u svemu oko 500 osoba: gospode, plemića, građana, vojnika i kmetova. Gospoda zajašiše konje, pa onda svi zajedno krenuše k tvrđi Šabac. Ban je najprije poslao tri plemića: Petra Pojatića, Mojsiju Humskoga i Jurja Madarasa sa više susjeda, neka pozovu upravitelja grada, da im otvori vrata. Ali se njima nije nitko odazvao. Na to su službenici banovca Gregorijanca, po imenu Marinac i Pavko, provalili kroz prozor (per fenestram), pak su razvalivši vrata i razsjekavši lanac, spustili most, kojim se je ulazilo u grad. Sada je sve nahrupilo u grad, te ga počelo od krova rušiti (cooperturam ipsius fortalicii Sabacz disieci fecissent). Čim je krov bio razvaljen, vratili su se ban i Sekelj u varoš Krapinu, a banovac Gregorijanec ostao je na mjestu, dok nijesu Šabac do temelja razorili (apud praedictum fortaliciium Sabacz permansisset, quousque ad fundamentum esset destructum). Što su god našli u gradu, sve su pokupili i odnijeli u grad Krapinu. Nijesu poštedili ni pivnicu (cellarium), koja je bila izvan tvrđe. U njoj su našli pet lagava vina (quinque vasa), pa su i to prenijeli k Sekelju.

Protiv ovoga izvršenja osude pritužio se je Mate Keglević jegarskomu biskupu i namjesniku kralja Rudolfa II. u Ugarskoj, po imenu Stjepanu Radeciusu. Taj je na to 6. rujna 1581. izdao pismo na zagrebački kaptol s pozivom, neka iz svoga krila izabere jednoga svoga pouzdanika, koji bi zajedno s kraljevskim čovjekom na licu mjesta preslušao o toj eksekuciji sve svjedoke, koje će budi sam Mate Keglević budi njegov zastupnik pred njih dovesti. Kaptol izabrao je za taj posao prevendara Jurja Šljivarića, koji je onda zajedno s Gregorijem Kozelom kao kraljevskim čovjekom od 22. do 28. listopada sve svjedoke preslušavao, na što je zagrebački kaptol 3. studenoga Kegleviću pismo s iskazima svjedoka izdao.¹ Iz toga pisma doznajemo potanko, kako je tvrđinja Šabac razvaljena. Iskazalo je pak četrnaest svjedoka. Najbitnije stvari ispričali su prvi svjedok Ivan Gregoroczy de Gregorowcz i drugi Mihajlo Mahalynzky de Mahalendol. Prvi je tada bio veliki sudac, a drugi mali sudac plemićki u varaždinskoj županiji. Svjedočili su još Georgius Horwath, provisor gospode Magdalene Pethew, udovice iza Šimuna Keglevića; zatim plemići Gašpar Ferkwlyoczy de Ferkwlowcz, Ivan Boynychch de Tininio, Gašpar Czebowedchky de Chebowcz, Georgius Madarasz de Jegywdowcz in possessione Chargowcz, Juraj Herkffy de Zayezda in possessione Chresznyewo, plemićki sudac Adam Marygolth de Mary-

¹ Arhiv jugosl. akad.

golthowcz, Nikola Oskowacky aliter Feyerkew; nadalje Petrus literatus Pwrgarych aliter Golchecz službenik pavlinski u Šemovcu Laurentius Rogynych, agilis Petrus Banyanych; i napokon naknadno u Zagrebu Petar Gojatić. Svi su redom iskazali, da se prigodom eksekucije nijesu nigdje procjenjivale otete stvari, što se protivi zakonskim ustanovama.

Poslije 1581. nijesu valjda Keglevići više podizali utvrda na Šapcu. Dne 14. travnja 1598. tuže na saboru u Zagrebu Ivan i Petar Keglević bana Ivana Draškovića, koji je tada grad Krapinu (od Mihajla Sekelja primio i) držao u zalogu, ovako: »qualiter his proxime praeteritis diebus dominus banus, cum ipsi domini Keglevich in terris illorum Sabacz dictis, pertinentiarum bonorum Krapinensium, certa iudicia, convocatis iudicibus nobilium celebrassent, in eosdem tria tormenta bellica repleta globis explosisset, in cuius documentum et globum ac pro testimonio Joannem Gubassoczi et Ludovicum Bedekovich iudices nobilium comitatus Varasdiensis, nec non Christophorum Bedekovich per compulsorias producunt, qui fassi sunt, supra illorum capita pilas globorum volasse«.

Ali ban ogradio se je protiv te objede, »nam non in ipsos tormenta ex praeconcepta aliqua malitia explosisset, sed in signum gaudii de obtento praesidio Jauriensi (Gjur), globumque productum tormentorum illius minime esse, quem et arrestat«.¹

Godine 1598 dakle spominju se samo »terrae Sabacz«, a ne fortalitium. Jamačno da tvrdinje više nije bilo.

4. Židovski grad (Judenburg).

Vozeći se cestom iz Krapine prema sjeverozapadu u Gjurmanec (Žurmanec), dolina se Krapinice proširuje najprije prema gori Strahinšćici (847 m), a onda se opet suzuje počevši od utoka Žoltnice (Žutnice) u Krapinicu. Tu se i Strahinjšćica naglo spušta prema dolini brdom, koje zovu Židovski grad (Judenburg), a kojega je vrh visok 450 m.

O tom brdu piše Gaj g. 1826. u svojoj njemačkoj brošurici o Krapin: »Viel wird von einer grossen und mächtigen Judenstadt, die einstens hier gestanden haben soll, gefabelt. Die Benennung einiger alten Ruinen, die sich bis auf den heutigen Tag unter dem Judenschloss erhalten hat, gab entweder Anlass zu dieser Sage, oder scheint die Bestättigung derselben zu enthalten«. Kukuljević opet piše g. 1869.: »Nastaje dakle veliko pitanje, da li je za vrijeme Rimljana ikakovo mjesto stajalo tamo, gdje je današnja Krapina, jer ako i ima u blizini krapinskoj nekih prastarih zidina, koje narod zove židovskim gradom, to svjedoči samo toliko, da je tu stajao neki grad još onda, kad je tamošnji narod poganske vjere bio, te su ga upravo zato kasniji kršćani nazvali židovskim, to će reći nekršćanskim, kao što imamo više takih primjera u našem narodu«.

Boraveći u srpnju g. 1907. u Krapini uspeo sam se jedno poslije podne

¹ Fraknoj, Mon. comit. IX. str. 574.

na Židovski grad, da taj tobožnji grad vidim. Ali tu nema baš ništa, što bi bilo nalik na kakve ruševine grada. Na vrhu našao sam tek okruglu rupu, u promjeru po prilici od metra i pol, a obzidanu velikim opekama, od kojih je dakako mnogo već manjkalo. Građevnomu kamenu ni traga. Nazočni seljaci držali su to za zdenac, dubok možda 2 metra. Budući da su ljudi govorili, da ispod toga zdenca imade neka šupljina, iz koje vodi nekakav hodnik na površje brda, dala je općina krapinska ondje kroz nekoliko dana kopati. I zaista se otkopala mala podzemna špilja, iz koje je vodio hodnik ili kanal na površje brda. Starina nije se našlo ništa, tek je u jami bilo dosta kosti od zeceva, živadi itd.

I po položaju i po onome, što se je održalo i našlo, stoji nepobitno, da tu nije bila nikakva varoš, a ni grad. Moglo je biti možda kakvo skrovište hajduka ili pak kakva stražarnica, koja je bila samo odozdo opekom podzidana, a inače sva od drva, koje je davno istrunulo.

No odakle ime Židovski grad ili Judenburg? Trebalo bi najprije znati, da li je taj naziv iz starijega doba ili pak novijega porijekla.

Imade sačuvan spis iz g. 1590., u kojem su službeno ustanovljene međe kotara, koji pripada varoši Krapini. U tom se popisu međaša krapinskih među sjevernim međama spominje i ovo: „... abinde (a fluvio Wranynzka) ascendit (meta) in montem quendam valde excelsum Wranyapetch nuncupatum, exinde descendendo venit ad quendam fontem Malygoryak (Mali Gorjak) aliter Swwm dictum, abhinc tandem ascendit in quendam magnum montem Goles (Goleš) dictum ad partem orientalem . . . .“¹

Po ovome opisu međaša sudimo, da ime Židovsko brdo nije bilo g. 1590. poznato, jer bi se jamačno spomenulo, kao što i ostala danas još postojeća imena Vranja peč, Mali Gorjak i Goleš za brda, koja tvore sjevernu među krapinske općine prema Jesenju. I danas još ide se sa Židovskoga grada na Gorjak, pa onda na još više brdo Goleš (685 m), koje se opet hvata same Strahinšćice. Ako to stoji, onda je ime Židovski grad za rečeno brdo moglo nastati tek u 17. ili 18. stoljeću. Zanimljivo je, da ni Jordan g. 1745. Židovski grad ne spominje.

Iz svega, što sam doslije iskazao, slijedi, da na tako zvanom brijegu Židovski grad nije bilo ni grada ni varoši, već najviše kakova kula stražarnica od drva s podzidanim ulazom u podzemnu špilju, iz koje je opet vodio hodnik na površje gore.

No čemu je bila ta stražarnica ili mala drvena kula?

Na prvi mah pomislio bi, da je to u savezu s kakvim rudnikom, kad znademo, da je Petar Keglević g. 1523. dobio pravo, da kopa rude. Međutim i položaj mjesta i geološke prilike onoga brda isključuju gotovo takovu predmnevju.

Moglo bi se pomisliti, da je to bila postaja za haramije, koji su u 16. stoljeću bili namješteni u gori Kalničkoj, Ivančici i gori Zagrebačkoj, da gone i hvataju martolose, koji su u ono doba bili strah i trepet u našoj domovini.

¹ Kaptolski arhiv u Zagrebu, Loc. credib., Lit. K. No. 19.

Tako je primjerice sabor kraljevina Hrvatske i Slavonije u Zagrebu 15. svibnja 1574. zaključio: »Dum autem variae necessitates regni postulant, tum ad custodias transituum et vadorum fluvii Colapis, quam ad custodiam montium Hochyurya (Očura u Ivančici, dijeli skupinu prave Ivančice od skupine Strahinšćice) et Meduednicza (Zagrebačka gora) contra Valachos, Martalocios vocatos, ... domini regnicolae censent . . . , ut certam summam pecuniarum fumalium . . . contribuant, quibus ducentos pedites milites bonos, ad custodiam fluvii Colapis, et alia loca finitima dominus vicebanus conducat; reliquos etiam quadraginta milites, viginti videlicet ad montem Hochyurya usque ad castra Kemlek (Kalnik), alios quoque viginti ad montem Meduednicza usque ad Moraucham (Moravče), contra praefatos Valachos, pro custodia Christianorum, trans montes, ipsos itinerantes et miseros colonos sub montibus ipsis commorantes, similiter conducat, et custodiri faciat, eisdemque militibus bonos vauuodas et decuriones praeficiat, qui a festo sanctorum Viti et Modesti martyrum (15. junii), proxime affuturo, infra integros quatuor menses interteneri in seruiciis regni debebunt.«¹

Sabor dakle određuje, da dvadeset vojnika (haramija) pod vojvodom i desetnicima imadu stražiti u gori Ivančici (Očuri) sve do maloga i velikoga Kalnika kroz četiri mjeseca (15. lipnja do 15. listopada), te zaštićivati prolazeće putnike i kmetove, prebivajuće pod gorom, od zuluma turskih martolosa. I na saboru od 8. travnja 1584. spominju staleži »pedites haramias ad custodiendas vias publicas et montes Cis Zauianos. Hochur et Medue, miseramque plebem et nobilitatem ibidem degentes, contra insultus et depopulationes Valachorum hostium«² Sabor od 11. ožujka 1585. povisio je pače broj haramija za straženje po gorama, te je za Kalničku goru odredio 25 haramija (uključivo dva desetnika ili decuriona), za Zagrebačku goru 18 haramija pod vodstvom Ivana i Jurja Mikulića, a za Ivančicu (ad custodiendum montem Hochuria et ibidem vicina periculosa loca) 15 haramija s jednim desetnikom, a pod zapovijedi samoga banovca.³ Sabor od g. 1586. opet određuje pješake haramije »pro praecauendis plagitariorum ingressibus per montes Kemlek, Hochur et Meduednicza, maiorique securitate viarum«,⁴ te povisuje broj njihov na stotinu (ad Meduedniczam 20, ad Bosyako 20, ad Hochur 20, ad Kemlek 20, ad Hom 10, ac versus Szent Lerintz-Lovrečina et Dvorische 10), i određuje im za nadzornika (superintendentem) vice-

¹ Fraknoi, Mon. com. VI. str. 446.

² Fraknoi, Mon. com. VII. str. 451–452.

³ Ibid. str. 482.

⁴ Ibid. str. 497 i 503. Još god. 1588. razmješteno je 100 haramija ovako: »In montibus ita sunt distributi, prout et prius, videlicet ad montem Meduedniczam haramiae . . . XX. - Item versus Marocham, Bikszad (Bisag), Rokonok (Rakovec) et Bosyako haramiae . . . XX. — Item versus Chanyo (Čanjevo), Hom, Hraschina et Kemlek haramiae . . . XX. —

Item versus Lestakouich, Bela, Iuancz (Ivanec) haramiae . . . XX. Item versus Hochur, Lobor, Krapina haramiae . . . XX. — Quorum numerus a stationibus, de loco in locum, semper armatus incedat et vigilare debeat; decurionesque de facto constituentur, indigenae viarum et locorum bene periti. Valachos vero captos palis affigant. Fraknoi, Mon. com. VIII. str. 448. Srvani još str. 465., gdje je isti raspored za god 1589.

protonotara Mihajla od Vurnovca, dok im je dalje vrhovnim zapovjednikom ostao sam ban.

Haramije sa svojim desetnicima (*decuriones*) stražarili su po gori Ivančici (Očuri) svake godine po više (naročito ljetnih) mjeseci, te su stoga morali imati i svoje stražarnice u tim gorama, gdje su noćili i od nepogode se zaklanjali.

Nije nemoguće, da je Židovski grad bila takva stražarnica. No tu je moglo biti još i nešto drugo, sudeći po osobitom smještaju brda, kao i po dalekom vidiku, što se s njega širi u susjednu Štajersku prema Rogacu, kao i na Zagrebačku i Samoborsku goru.

Za čestih provala turskih preko Hrvatske i Slavonije u Kranjsku i Štajersku u 16. stoljeću trebalo je obranu tih zemalja sustavno urediti. Tako biše u svim tim zemljama uz ino zavedene i zasebne postaje, gdje su se palile vituljače (krijesovi) i topovi, pa tako naviještao narodu dolazak Turaka. Tim bi se u jednu ruku upozoravao narod na prijeteću opasnost, a u drugu pozivao, da se na određenim već mjestima okupi na zajedničku obranu.

Stalne postaje za paljenje vituljača (njemački *Greitfeuer* = *Kreidfeuer*) počele su se uređivati u susjednoj Štajerskoj g. 1522. Slovenci zvali su ovakve postaje *groma de*. U Štajerskoj uredio ih je prvi tadanji zemaljski kapitan Sigismund Dietrichstein posebnim mandatom od 7. svibnja 1522.¹ Godine 1539. spominju se izrijekom u Štajerskoj neke postaje za paljenje vituljača i mužara; tako brdo sv. Donata između Optuja i Rogaca, Maribor, Celje, Vildon i Gradac. G. 1564. imade takovih postaja uza čitav tok Sutle, kao u Breščima, Kunšpergu (Königsberg), Rogacu i Borlinu (Ankenstein). U čitavoj Štajerskoj broji se već 25 postaja. Poslije se je mreža postaja tako razgranala, da ih je napokon bilo 50 i više.

Postaje za paljenje vituljača spominju se i u Hrvatskoj i Slavoniji.

Već 14. travnja 1539. poziva kralj Ferdinand slavonske staleže po svom komesaru Luki Sekelju, da »de constituendis et habendis exploratoribus et signis ultro citroque cum crepitu bombardarum ex eminentioribus locis atque arcibus dandis, et id genus aliis ordinationibus, in hoc, ut eo melius ad defensionem omnes, exposcente necessitate, parati, et ad summenda arma succincti esse possint«. ² Dne 14. ožujka 1540. obavješćuje Ivan Ungnad, vrhovni kapitan slavonske i hrvatske krajine, štajerske staleže, koji su se brinuli za obranu Slavonije, da je za obranu od Turaka uveo vituljače i topove (*Kreudfeuer und Kreudschüssen*).³ Godine 1553. nabraja zamjenik vrhovnoga kapitana u hrvatskoj krajini Ivan Lenković onih pet mjesta, gdje su dosad bile postaje za paljenje vituljača. Prva je postaja bila između Kostanjevice i Brežaca na Cerovečkom brdu (»auf dem Zerowitzperg«); druga na brdu Oštrcu među Uskocima u Žumberku, treća u Metličkom kotaru na Plešivici (*an der Plischibicz*),

¹ Zahn Joseph v, *Kreidfeuer* u djelu »Styriaca, Gedrucktes und Ungedrucktes zur steiermärkischen Geschichte und Culturgeschichte, Graz 1894. I., str. 84 - 113

² Fraknoi, *Mon. com. II.* Str 267.

³ *Starine jugosl. akademije*, XVII. str. 159.

četvrta na brdu Krpelj između Ogulina i Modruša, a peta na Krasu između Gornika (Guetenegg) i Jablanca. Na svakoj postaji bio je po jedan stražar (scart-leut), koji je primao godišnju plaću od 36 forinti. Lenković predlaže, da se te postaje i dalje drže »zu warnung der armen landt und der ganzen granizen«. ¹ Prema tomu primljena bi u proračun i svota od 180 forinti za plaću stražarima onih pet postaja.

Od postaja za palenje vituljača u Slavoniji poznate su nam poglavito one uz rijeku Kupu. Hrvatski sabor od g. 1562. odredio je za čuvanje prelaza preko Kupe za stražare pet konjanika (2 kod Bresta, a po jednoga kod Letovanića, Kravarskoga i Strelečkoga blizu crkve sv. Martina u Jamnici); osim toga namjestio je za stražare kod mužara za pucanje (penes pixides sonum facientes) šest pješaka. Ti su pješaci stajali: dva njih na čardaku između Kravarskoga i Letovanića, dva kod crkve sv. Katarine u Turopolju (apud ecclesiam sancte Catherine penes pixidem Mossar), i napokon dva kod crkve sv. Martina u Jamnici. Njihova je zadaća bila: »... dum quid novi de Thurcarum aduentu viderint, vel audiverint, mox pixides emittre, et sonum dare, cunctisque quibus poterunt, famam denunciare debebunt«. ²

Slavonske postaje u unutarnjoj zemlji prema Štajerskoj nijesu nam poznate; znademo tek, da je jedna bila u okolišu Krapine. Kad su oko g. 1565. nadzornici štajerskih postaja pregledavali štajerske stacije, pregledali su i onu kod Krapine. Iz njihovog izvješća izradio je Zahn ovo: »Rann (Brešci), als Feuerstelle bezeichnet, eignet sich gar nicht, denn es liegt tief und ohne alle Correspondenz; in Königsberg (Kunšperg) nahe an der Sotla, wäre die Stelle gut angelegt gewesen, aber ohne Geschütz, und bei Rohitsch (Rogatac) wider gab es wohl Geschütz, aber kein Pulver, und auf dem Krapinaerberge kein Pulver, kein Geschütz und keine Brandvorkehr; just die Stätte war zu erkennen, wo sie sein sollte«. ³

Vrlo je vjerojatno, da je ta postaja krapinska za palenje vituljača stajala baš na brdu Židovski grad. Kako je pak to brdo dobilo ime Židovski grad, ne znam. Upozorujem samo, da u Štajerskoj imade stara trgovačka varoš Judenburg, zatim da je mreža postaja za palenje vituljača opstojala u Štajerskoj još g. 1664., pače i 1742.

V. Klaić.

¹ Starine jugosl. akademije, XVII. str. 207, 211.   ³ Zahn, op. cit., str. 100—101.

² Fraknoi, Mon. com. IV. str. 664—665.